

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2020

Bc. Eliška Křížová

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brutalismus v architektuře 20. století a jeho didaktické využití

Brutalist architecture of the 20th century and its didactic avail

Eliška Křížová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N NJ-ZSV

Odevzdáním této diplomové práce na téma Brutalismus v architektuře 20. století a jeho didaktické využití potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 20. června 2020

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé práce prof. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D., za jeho čas, poskytnutí cenných rad a připomínek, trpělivost a vlídnost během konzultování mé práce.

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje ikonám českého brutalismu, které jsou v současné době často předmětem diskuse. Snaží se čtenáři předložit ucelený pohled, který není omezen pouze technickým popisem samotné budovy, ale mapuje její stavbu od idey na papíře až po současný stav. Sleduje názorové proměny a pohled veřejnosti, který bývá často zakalen stigmatem doby, ve které stavby tohoto architektonického stylu vznikaly. Cílem práce je rozšířit povědomí o kvalitách brutalistní architektury mezi mladší generaci, která může v blízké budoucnosti o osudu těchto staveb rozhodovat. Tomuto účelu slouží didaktické zpracování určené pro studenty středních škol, které je se stavbami tohoto druhu seznámí blíže.

KLÍČOVÁ SLOVA

architektura, architektura 20. století, brutalismus, výuka architektury

ABSTRACT

The thesis focuses on the icons of the czech brutalism who are nowadays often a subject of discussion. It aims to provide coherent outlook to the reader, not just a technical description of the building but more so the process of its construction from the idea on the paper to the its final state. It observes how the views have been transformed and the perspective of the public, which is oftentimes dimmed by the stigma of the era in which these buildings were created. The goal of this thesis is to extend the knowledge about qualities of the brutalist architecture among younger generation so they could make better judgement of what will happen to these buildings in the future. For this purpose there is a didactic elaboration that will introduce brutalism to the high school students.

KEYWORDS

architecture, 20th century architecture, brutalism, architecture in education

Obsah

Úvod	7
1 Moderní architektura 70. let	8
1.1 Budova Federálního shromáždění (Nová budova Národního muzea).....	16
1.2 Obchodní dům Kotva	26
1.3 Administrativní budova Transgas.....	32
1.4 Nová scéna Národního divadla.....	39
1.5 Dům bytové kultury.....	46
Praktická část.....	54
2 Didaktické zpracování tématu Brutalismus pro SŠ	56
Závěr.....	60
Seznam použitých informačních zdrojů	62
Seznam příloh.....	68

Úvod

Práce se věnuje ikonám českého brutalismu, tedy stavbám, které jsou v současné době čím dál častěji předmětem vášnivých diskusí jak laické, tak odborné veřejnosti. Tomuto tématu jsem se rozhodla věnovat nejen proto, že je mi tato neobvyklá a na první pohled hrubá estetika brutalistní architektury blízká a líbí se mi, ale také proto, že je mnoho staveb tohoto stylu v současné době v ohrožení a cítím, že je potřeba povědomí o jejich kvalitách rozšiřovat. Ačkoliv tato práce není primárně prací didaktickou, ale regionálně historickou, rozhodla jsem se ji přesto obohatit také o návrh didaktického celku, který toto téma zpracovává či nastiňuje. Ten by mohl být nápomocen učitelům při výuce tohoto často přehlíženého, ale neméně důležitého tématu a klade si tedy za cíl zkvalitnění výuky moderní architektury na středních školách, nebo alespoň otevření této problematiky k diskusi.

Nejobsáhlejší část práce tvoří souhrn informací získaných z dostupných literárních zdrojů, které jsou k tomuto období k dispozici. Významnou autorkou mnoha těchto publikací je docentka Radomíra Sedláková, která mimo publikační činnost působí také jako kurátorka sbírky architektury Národní galerie v Praze. Za zmínku stojí zejména její knihy *Nereálný socialismus*, *20. století české architektury*, *Nová scéna Národního divadla* či *Karel Prager*. Skvělým studijním pramenem mi při psaní byla také útlá, nicméně obsáhlá publikace *Beton, Břasy, Boletice* historiků architektury Petra Vorlíka a Kláry Brůhové.

Pro pozorovatele, učitele i jejich žáky je nesmírně důležité, aby architekturu chápali v souvislostech. K pochopení historického kontextu doby výborně slouží kniha Oldřicha Ševčíka *„Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*. Protože výuka architektury je do velké míry také výchovou estetickou a schopnost správně se dívat je neméně důležitá, jako znát technická fakta, byla mi důležitým zdrojem zejména vizuálních materiálů kniha *Praha brutálně krásná* kolektivu autorů z nakladatelství Scholastika.

Ačkoliv portfolio literárních či audiovizuálních zdrojů, které může zájemce o studium architektury najít, je poměrně široké, málokterý se věnuje tématu opravdu zešíroka. Autoři se ve svých knihách většinou věnují buď pouze technickému popisu, uměleckým kvalitám stavby nebo práci jednoho konkrétního autora. Chybí však publikace, která by přinesla provázaný soubor informací, poskytující čtenáři komplexní pohled na všechna tato

hlediska. Přitom právě tato schopnost nahlédnutí předmětu pomocí několika odlišných prismat je klíčová při vytváření sofistikovaného názoru, což je také cílem této práce.

Každý, kdo se pohybuje ve veřejném prostoru a svého okolí si všímá, si nutně vytváří také určité názory. Ty se liší na základě vzdělání, sociokulturního prostředí, věku a v neposlední řadě na základě individuálního vkusu každého posuzovatele. Proto se práce snaží také o předložení různých typů názorů, se kterými se v souvislosti s těmito provokujícími stavbami můžeme setkat. Nezůstává však pouze u diskusí. Nad několika brutalistními stavbami v České republice již dlouho visí Damoklův meč připravený kdykoliv jejich existenci ukončit. Jako důkaz tomu svědčí například komplex budov tranzitního plynovodu Transgas, který byl srovnán se zemí právě v době psaní této práce.

Právě proto, že polemiky okolo těchto budov začínají mít reálné a také nezvratné důsledky, je důležité, aby nadcházející generace, která bude moci o jejich osudu rozhodovat, o nich měla přehled a rozuměla jejich kontextu. Právě porozumění souvislostem následně pomůže při vytváření sofistikovaného názoru, se kterým člověk do diskuse vstupuje.

Ačkoliv bylo v České republice postaveno o mnoho více takových staveb, v práci je vybráno pět významných zástupců české brutalistní architektury, které danou tematiku velmi dobře ilustrují. V práci jsou seřazeny podle data výstavby, a to od nejstarší po nejnovější. Tato pětice staveb je zároveň základem pro didaktické zpracování, které tvoří druhou část práce.

1 Moderní architektura 70. let

Zatímco u většiny staveb, které mají za sebou bohatou historii, si nikdo příliš často nedovolí pochybovat o jejich architektonických či kulturně-památkových kvalitách, objekty brutalistních staveb stojí často mezi nekompromisními mlýnskými kameny tria veřejnost-architekt-investor. Zejména ty postavené v České republice jsou nezdárka jsou spojovány s minulým režimem a nemalá část veřejnosti je považuje za ošklivé omyly socialismu, které esteticky narušují městskou zástavbu.

Brutalismus jako touha po nových formách

Samotné slovo brutalismus v lidech často na první pohled vyvolává dojem něčeho hrubého, krutého či násilného. Z hlediska odborné terminologie však pojem vychází z francouzského termínu *béton brut*, tedy syrový, prostý, režný beton.¹ Pohledový beton využíval ve své poválečné tvorbě zejména Le Corbusier (například budova Unité d'Habitation v Marseille). Tato etapa jeho tvorby byla charakteristická právě monumentálními tvary a neopracovaným, až hrdě se ukazujícím betonem. Právě surové materiály (*a les matières brutes*) vyzdvihuje také už ve své knize *Vers une architecture* (Za novou architekturu, 1923), která se stala inspirací nejednomu architektovi následujících generací.

Tento moderní architektonický styl zažíval svůj vrchol v letech 1954-1970. Etablovat se začal po 9. kongresu CIAM (*Congrès International d'Architecture Moderne/ Mezinárodní kongres moderní architektury*) v roce 1953, kde se skupina mladých architektů vymezila vůči názorům „staré“ generace architektů, zejména Le Corbusierova a Gropiovi. Kritizovali zejména *Athénskou chartu*, soubor zásad týkajících se moderního urbanismu, přijatých na konferenci CIAM v roce 1933 a vydaných právě Le Corbusierem. Athénská charta definovala pojem tzv. „funkčního města“, který vyplývá z jeho základních funkcí: bydlení, práce, rekreace a dopravy. Team 10, jak se tato skupina architektů po rozpadu CIAMu označovala, vyčítala kongresu jeho přílišnou mechaničnost, lpění na čistě vědecké metodě a analýze a požadovala svobodnější, volnější přístup a komornější setkávání. Do této skupiny patřili zejména Alison a Peter Smithsonovi, Georges Candilis, Jacob Bakema, Aldo van Eyck, Shadrach Woods, John Voelcker, William a Jill Howelovi, Giancarlo De Carlo a Rayner Banham. Právě manželům Smithsonovým je také připisována formulace samotného směru brutalismu².

Významnou intencí architektury brutalismu je upřímnost a srozumitelnost. Jak píše Vorlík a Brůhová: „Zásadním etickým a estetickým úkolem brutalistní architektury mělo být

¹ MELVIN, J., --ismy. Praha, 2006, 119

² Brutalism. Royal Institute of British Architects [online]. Dostupné z: <https://www.architecture.com/explore-architecture/brutalism>

znovuodhalení podstaty věcí v jejich ryzí čistotě a pravdivosti.“³ Tato snaha měla vést k prohloubení osobního vztahu k architektuře a životnímu prostoru.

Jedním z nejcharakterističtějších znaků brutalismu je samozřejmě beton, což prozrazuje už sousloví, z něhož název tohoto architektonického stylu vychází. Velké plochy betonu jsou ponechány v co nejsurovějším stavu a na jeho povrchu často vidíme i přiznanou strukturu otláčeného bednění. Tato konstrukční metoda umožňovala realizaci budov téměř jakýchkoliv tvarů, což se odrazilo v často velmi neobvyklých formách těchto ikonických budov. Železobeton tak uspokojoval dvě zásadní potřeby poválečného období, a to nevyhnutelné úspory z důvodu nedostatku oceli a zároveň touhu po novém tvarosloví.

Kromě betonu a oceli patří k typickým materiálům brutalismu také cihly, v pozdějším období a s příchodem postmoderny a high-tech vlivů se čím dál častěji začalo používat také sklo a nerezová ocel.

Od typických materiálů se nutně musíme přesunout také k samotné formě brutalistních budov. Nebude jistě příliš troufalé říci, že ve většině případů jsou to budovy na první pohled velmi provokativní. Jejich vyhraněnost, velké rysy a strohost totiž působí v prostoru často až nepatřičně. Co se brutalistních struktur týče, příznačný pro ně je zejména obrys, v případě budov pak půdorys, který je uzavřeného charakteru. Vejdeme-li do takové budovy, pocítíme z této masivní formy možná pocit tíhy, deprese však není tím, co mají tyto budovy ve svém okolí a ve svých návštěvnících vyvolávat. Jedná se poctu materiálu ve své nejsurovější podobě, autoři se tímto snaží o co možná největší zdůraznění konstrukce a stavebního materiálu jako takového, ať už právě pohledovým betonem, odhaleným potrubím nebo nosnou konstrukcí. Jak píše Jeremy Melvin, pro brutalistní proud je typická „*fascinace nepřikrášlenými projevy materiálu, forem a funkcí.*“⁴

Tyto expresionistické tendence jsou ještě zvýrazněny monolitickým vzhledem budov a jejich neobvyklými tvary. Můžeme se setkat s budovami, které vypadají jako desítky betonových kostek poskládaných na sebe (*Nakagin Capsule Tower*, Tokio), budovou

³ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ K., *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha: 2019, s. 8.

⁴ MELVIN, J. --*ismy*. Praha, 2006, s. 118

připomínající obrovskou vesmírnou loď (*The Egg*, New York), či v neposlední řadě s takovými budovami, které vypadají jako by je nadpřirozené síly otočily vzhůru nohama (*budova Slovenského rozhlasu*, Bratislava). Právě domy stojící na úzkých pilířích, které tíhu železobetonové masy podpírají, vyzdvihují vlastnosti materiálu, ze kterého jsou postaveny. Příkladem takové stavby může být například budova bývalého *Federálního shromáždění* v Praze (dnes *Nová budova Národního muzea*).

Významní autoři

O nejvýznamnějších budovách nelze mluvit bez toho, aniž bychom zmínili nejvýznamnější autory tohoto architektonického stylu. U samotného zrodu stáli již zmínění manželé Peter a Alison Smithsonovi, mezi jejichž nejvýraznější patří budova *The Economist building* a obytný komplex *Robin Hood Gardens* v Londýně. Kořeny brutalismu však zasahují již k Le Corbusierovi a jeho obytné budově *Unité d'Habitation* v Marseille nebo klášteru *Sainte Marie de la Tourette* v L'Abresle. V Londýně ještě zůstaneme s Denysem Lasdunem, který zde postavil divadelní budovu *Royal National Theatre London*.⁵

Další architekt, který se významně zasadil o formování brutalismu ve světě byl James Stirling, ačkoliv se jeho obytný blok *Southgate Estate* v Runcornu kvůli mnohým problémům nedožil více než 15ti let. Jako zástupce USA můžeme uvést Paula Rudolpha, mezi jehož výrazné práce patří například parkovací dům *Temple Street Parking Garage* nebo fakulta Yaleské univerzity *Faculty of Art and Architecture* v Connecticutu.⁶

V České republice se v souvislosti s brutalistní architekturou skloňuje nejčastěji jméno Věry a Vladimíra Machoninových. Ti mají ve svém portfoliu mnoho realizací jak společně, tak samostatně. Mezi jejich nejznámější společné stavby v Praze pak patří *Dům bytové kultury*, *obchodní dům Kotva* a *budova Teplotechny*.⁷ Z jejich ateliéru pochází také *budova velvyslanectví ČSSR* v Berlíně nebo *Dům kultury v Jihlavě*. Jejich nejskloňovanější stavbou posledních měsíců je ale *areál hotelu Thermal* v Karlových Varech, který ačkoliv

⁵ CHADWICK, P. *This brutal world*. New York, 2016.

⁶ tamtéž

⁷ HORÁK, O. *Prague brutally beautiful: exceptional buildings constructed in Prague between 1969 and 1989*. Praha: 2018, s. 216

každoročně hostí Mezinárodní filmový festival, dlouhá léta chátral. V současné době se vedou vášnivé diskuse týkající se citlivosti a odbornosti právě prováděné rekonstrukce hotelu, na jejíž popud vnoučata manželů Machoninových založila iniciativu „*Respekt Madam*“, pod jejíž záštitou se kvality brutalistního hotelu snaží bránit.⁸

Dalším představitelem českého brutalismu je architekt Karel Bubeníček, který je mimo jiné autorem *Hotelu Intercontinental*. Na tomto i jiných projektech Bubeníček spolupracoval s architektem Jaroslavem Švecem a Karlem Filsakem⁹, který se spolu s dalšími kolegy zasadil o vznik moderní architektury v Česku. Významnou Filsakovou realizací je dále například brutalistní *Barrandovský most*.¹⁰

Významným odvětvím českého brutalismu jsou bezpochyby obchodní domy. Dvě velmi známé a architektonicky cenné výstavby má (ve spolupráci s dalšími kolegy)¹¹ na kontě architekt Miroslav Masák. Jsou jimi *Obchodní dům Máj*¹² v Praze a *Obchodní dům Ještěd* v Liberci. Liberecký obchodní dům byl však v roce 2009 zbourán a nahrazen novým, modernějším obchodním centrem.¹³

Jedny nejvýraznějších staveb českého brutalismu jsou bezpochyby *Budovy Sdružení projektových ateliérů*, *Nová scéna národního divadla* a *Budova bývalého Federálního*

⁸ Z hotelu Thermal se stane podprůměrný věžák, kritizuje rekonstrukci vnuk manželů Machoninových | Radiožurnál. Český rozhlas Radiožurnál [online]. Copyright © 1997 [cit. 24.02.2020]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/z-hotelu-thermal-se-stane-podprumerny-vezak-kritizuje-rekonstrukci-vnuk-manzelu-8149707>

⁹ SEDLÁKOVÁ, R. *20. století české architektury*. Praha: 2006, s. 177

¹⁰ HORÁK, O. *Prague brutally beautiful: exceptional buildings constructed in Prague between 1969 and 1989*. Praha: 2018, s.196

¹¹ Johnem Eislerem a Martinem Rajnišem

¹² HORÁK, O. *Prague brutally beautiful: exceptional buildings constructed in Prague between 1969 and 1989*. Praha: 2018, s. 92

¹³ Památka nepamátka, obchodní dům Ještěd mizí ze světa - Aktuálně.cz. Zprávy - Aktuálně.cz [online]. Copyright © [cit. 24.02.2020]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/ceska-ekonomika/pamatka-nepamatka-obchodni-dum-jested-mizi-ze-sveta/r~i:article:632865/>

*shromáždění*¹⁴ z dílny architekta Karla Pragera. V první z uvedených staveb dnes sídlí Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy a tak stále slouží účelu, ke kterému byla v sedmdesátých letech vystavěna. V případě budovy Federálního shromáždění se vlastně jedná o nástavbu na původní budovu Peněžní burzy, avšak současná generace ji zná spíše jako Novou budovu Národního muzea.¹⁵

Nemůžeme nezmínit také jednoho z autorů¹⁶ nedávno zbouraného *Trangasu*, Václava Aulického. Podobný osud zastihl v roce 2017 také další z jeho realizací, *Automatickou telefonní ústřednu* v pražských Dejvicích. Naopak brutalistní *Žižkovský vysílač*¹⁷ s prvky high-tech se stal již běžnou součástí pražského panoramatu.

Posledním českým architektem, který se ve své tvorbě věnoval především brutalistnímu stylu, je Stanislav Franc. Mezi jeho nejvýraznější realizace patří zejména kancelářská budova *Koospol*,¹⁸ svého času sídlo podniků zahraničního obchodu.

Brutalismus v Česku

Podíváme-li se na architekturu, která je za brutalistní označovaná v českém prostředí, mohlo by nás možná napadnout, že jsou to stavby úplně odlišné od těch zahraničních, o kterých byla řeč v kapitolách výše. V našem prostředí obrovité masy z jednolitého betonu tvarované do bizarních tvarů nepotkáme. Jak je tedy možné, že tyto naše stavby stále nazýváme brutalismem, jestliže v nich onen typický „*béton brut*“ nehraje na první pohled hlavní roli?

Ačkoliv Českoslovenští architekti čerpali západní inspiraci kde se dalo, ať už osobně na občasných cestách na zahraniční konference nebo zprostředkovaně díky tisku, museli se nakonec vypořádávat s úplně jinými podmínkami, než jejich kolegové například ve Velké Británii. Potýkali se zejména s nedostatkem materiálu nebo velmi dlouhými lhůtami na

¹⁴ HORÁK, O. *Prague brutally beautiful: exceptional buildings constructed in Prague between 1969 and 1989*. Praha: 2018, s. 28, 56,

¹⁵ SEDLÁKOVÁ, R. *20. století české architektury*. Praha: 2006, s.196

¹⁶ Dalšími autory *Trangasu* jsou také Jiří Eisenreich, Ivo Loos a Jiří Malátek

¹⁷ HORÁK O. *Prague brutally beautiful: exceptional buildings constructed in Prague between 1969 and 1989*. Praha: 2018, s. 321

¹⁸ Tamtéž, s. 66

dodání. Druhá z uvedených možností se dala vyřešit zahraničním investorem¹⁹, onen nedostatek materiálu už je však faktor, který často právě vzhled těchto budov zásadně ovlivnil. Jak uvádí Petr Vorlík, architekt a spoluautor knihy o brutalismu *Beton, Břasy, Boletice*: „V důsledku nedostatečnosti socialistického stavebnictví bylo například velmi obtížné realizovat pohledové betony, které byly pro západní architekturu typické. Ty se pak často nahrazovaly keramikou nebo mozaikami, na kterých spolupracovali výtvarní umělci.“²⁰

Vliv na vzhled brutalistních staveb v Česku mělo také zpoždění, se kterým se k nám tento styl dostal. V potaz musíme brát to, že první brutalistní stavby ve Velké Británii byly stavěny v padesátých letech, kdežto v České republice se stavby řadící se k tomuto stylu začaly objevovat až na přelomu let šedesátých a sedmdesátých. V té době se navíc již začal objevovat také styl high-tech, jehož prvky, jako jsou zvlněné plechy či reflexní skla, můžeme na těchto stavbách taktéž pozorovat. Je tedy možné setkat se se stavbami, které jsou v některých zdrojích sice označovány jako brutalistní, jinými odborníky jsou však již zařazeny do high-tech proudu.²¹

Ačkoliv se tyto stavby mohou zdát být nejednoznačné ve svých rysech a prvcích, svou formou a intencí stále zcela odpovídají původní myšlence toho expresionistického architektonického stylu. Jsou to stavby sice vzhledově provokativní, avšak vzdávající hold materiálům, které je drží pohromadě. Surový beton v tomto případě zastupují odhalené železo, ocel i cihly a fasády či zdi jsou často tvořeny skleněnými plochami dosud nevídaných rozměrů.

Brutalismus v Česku je opravdu docela jiný. Je ovlivněný mnoha vnějšími vlivy a proto nevypadá stejně jako stavby v době, kdy tento styl ve Velké Británii teprve vznikal. Přesto je třeba ho pro účely lepší orientace a popsatelnosti někde zařadit, aby odborníci i veřejnost chápali, o kterých stavbách je řeč. Právě z toho důvodu jsou i v této práci uvedené

¹⁹ Například obchodní dům Kotva stavěla švédská stavební firma SIAB

²⁰ Architektura, která stále provokuje? Praha na vlně brutalismu | Vltava. Český rozhlas Vltava [online]. Copyright © 1997 [cit. 17.04.2020]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/architektura-ktera-stale-provokuje-praha-na-vlne-brutalismu-7960443>

²¹ Takovou stavbou je v Praze označována Žižkovská věž architekta Václava Aulického.

stavby nazvány jako pouze jako brutalistní, ačkoliv jsem si jako autorka vědoma toho, že vykazují i mnoho jiných rysů.

Brutalismus, a to nejenom ten český, je styl, který vznikl v nelehké době. Přesto, nebo možná právě proto, má však mnohé kvality, které je potřeba nejdříve v kontextu pochopit, aby je pozorovatel mohl sám rozeznávat a následně také ocenit a chránit. O nastavení takového pohledu se snaží právě tato práce.

1.1 Budova Federálního shromáždění (Nová budova Národního muzea)

První z pěti zástupců české brutalistní architektury, která z nich byla zároveň také postavena jako první, je budova bývalého Federálního shromáždění, dnes sloužící účelům Nové scény Národního muzea. Tato velkorysá stavba architekta Karla Pragera, postavená v roce 1966 je výjimečná zejména stavbou a technologií, kterou ve své době zaujala nejednoho odborníka. Pro svou mohutnost a neobvyklé řešení je však předmětem diskusí také laické veřejnosti. Ať už za to může nepříznivá poloha způsobená nešťastným vedením pražské magistrály nebo bývalý účel budovy zakalený minulým režimem, patří tato stavba k těm, na které mají mnozí vyhraněný názor, aniž by do ní opravdu vešli.

Ačkoliv budova již dávno slouží jinému účelu, v rámci této práce bude nazývána svým původním názvem, tedy Federální shromáždění.

Budova se tyčí ve Wilsonově ulici v pásu mezi oběma směry severojižní magistrály, tedy na pomezí Prahy 1 a Vinohrad. Z obou stran jí dělají společnost dvě historické budovy, konkrétně budova Národního muzea a Státní opery. V takové podobě, jakou budovu Nové scény NM známe dnes, zde však nestojí od začátku. Původně zde totiž stála novoklasicistní budova Peněžní burzy architekta Jaroslava Rösslera, postavená ve třicátých letech 20. století²², tato budova však byla ve čtyřicátých letech trvale uzavřena, vyvlastněna a předána Národnímu shromáždění. Ačkoliv se měla budova parlamentu podle původní architektonické soutěže stavět na Letné, po zrušení burzy se sídlo přesunulo z Rudolfiny právě sem.

Jak již bylo řečeno, výstavbě předcházely dlouhé roky soutěžení. První se uskutečnila již v roce 1928, vyhrál ji se svým funkcionalistickým návrhem Josef Štěpánek. Jeho projekt však na Letné nikdy nebyl zrealizován a místo tak zůstalo k dispozici k vypsání druhé soutěže, ve které roce 1947 zvítězila vize Františka Čermáka a Gustava Paula. Jejich plány však přerušil komunistický převrat v únoru 1948 a tak se ani druhý návrh výstavby nedočkal.

²² HORÁK, O. Prague brutally beautiful: exceptional buildings constructed in Prague between 1969 and 1989. Praha: 2018, s. 31

V roce 1965 byla vypsána třetí, omezená soutěž na přestavbu bývalé burzy na potřeby parlamentu, kterou se svým unikátním řešením vyhrál kolektiv autorů Karel Prager, Jiří Kadeřábek a Jiří Albrecht,²³ jejichž vize stojí na místě dodnes.

Hlavním požadavkem vypsané architektonické soutěže byla nikoliv výstavba nové budovy, nýbrž přestavba a využití budovy již stojící. Tou byla budova Pražské peněžní burzy, které byla již v té době již památkově chráněná. Budova však přeci jen drobnými změnami prošla. Její fasáda byla očištěna a interiér zasedacího sálu zrekonstruován a k domu byly ze dvou stran (ze strany k Národnímu muzeu a směrem nahoru k Hlavnímu nádraží) přistavěny budovy technického zázemí, ale i jednací prostory nebo restaurace.²⁴

Hlavním prvkem v Pragerově projektu je objekt tzv. nadstavby, kterou sám architekt popisoval jako „dům nad domem“²⁵ Půdorys této nadstavby je obdélníkový a tyčí se ve výšce dvaceti metrů²⁶ nad původní burzovní budovou na čtyřech štíhlých sloupech. Prvek ocelové konstrukce vyzdvihnuté do výšky je jedním z typických rysů architekta Pragera.²⁷ Tato odvážná vize však vyžadovala perfektní technické a hlavně statické zpracování nosné konstrukce. K její realizaci byl využit tzv. Vierendeelův nosník,²⁸ který je mimo jiné vhodný k překonávání velkých rozponů, což se v případě této stavby jevílo jako ideální konstrukční

²³ archiweb.cz - Budova Národního shromáždění. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 31.03.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/budova-narodniho-shromazdeni>

²⁴ SEDLÁKOVÁ, R. *20. století české architektury*. Praha: 2006, s. 172

²⁵ Karel Prager - architekt, stavitel, vizionář - YouTube. YouTube [online]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=J_7M8AjBssE

²⁶ HORÁK, O. *Prague brutally beautiful: exceptional buildings constructed in Prague between 1969 and 1989*. Praha: 2018, s. 31

²⁷ Další budovou, kde tento konstrukční prvek Karel Prager využil, je například komplex budov v Emauzech nebo nerealizovaný návrh Státní knihovny ČSR.

²⁸ Vierendeelův nosník, pojmenovaný podle stavebního inženýra Arthura Vierendeela, je nosník obdélníkového rámu, který je schopen odolávat velkému tlaku i odporu.

řešení. Zajímavostí je, že celý mohutný rám o délce osmdesát metrů, vážící několik stovek tun, byl svařen na zemi a na své místo vyzvednut jako jeden kus.²⁹

Fasáda novostavby je tvořena převážně sklem s termální úpravou hnědozeleného odstínu, jehož tabule jsou na jihozápadním průčelí budovy upevněny tzv. terčovým uchycením. Taková celoskleněná bezrámová fasáda byla na svou dobu velmi inovativní³⁰ a architekt Prager ji v následujících letech použil i ve svých dalších projektech.³¹ Jedním z důvodů využití fasády ze skla byl záměr „...co největšího vizuálního propojení interiéru s venkovní piazzettou a plánovanou pěší zónou vedoucí z Václavského náměstí.“³² Ideu pěší zóny však nakonec překazila výstavba magistrály. Dalším prvkem, se kterým si Prager ve svých návrzích často pohrává, je reflexe okolí ve skleněných tabulích. Díváme-li se tedy na fasádu budovy Federálního shromáždění ze správného úhlu, můžeme v jejím odrazu pozorovat například odraz Národního muzea, který tak vytváří působivý kontrast.

Budova nadstavby ve svém středu skrývá zajímavý prvek, který však běžný kolemjdoucí nezahledne. Hmota nadstavby totiž není plná, ale tvoří jen jakýsi „rám“ či prstenec po obvodu budovy. Uprostřed něj tedy vznikl prostor pro prostorné střešní atrium, zahradu se zajímavou mobilní plastikou. Ta bohužel v současné době není pochozí a tvoří pouze estetický prvek kusu zeleně mezi ocelí a sklem.³³

Stejnou péči jako konstrukci a exteriéru věnoval architekt a jeho kolegové však také interiéru. Na obklady stěn v původním burzovním sálu byl použit tryskaný mušlovec, stěny chodeb jsou pak obloženy dřevěným skříňovým obložením. Stará a nová budova je

²⁹ archiweb.cz - Budova Federálního shromáždění je unikátní kulturní památkou. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 05.04.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/budova-federalniho-shromazdeni-je-unikatni-kulturni-pamatkou>

³⁰ Jednalo se ve své době o největší závěsnou skleněnou stěnu na světě.

³¹ Terčové uchycení skleněných tabulí můžeme pozorovat i na fasádě Nové scény národního divadla nebo Československé státní banky na Smíchově.

³² VORLÍK, P., BRŮHOVÁ K., Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu. Praha: 2019, s. 93

³³ Národní muzeum – nová budova - MALL.TV. MALL.TV | Seriály, pořady a filmy zdarma [online]. Copyright © 2020 Internet Mall, a. s. [cit. 05.04.2020]. Dostupné z: <https://www.mall.tv/gebrian-prekvapive-stavby/narodni-muzeum-nova-budova>

propojena točitým schodištěm, které svým principem koresponduje s konstrukcí celé budovy. Jak trefně popisuje architekt Adam Gebrian: „*Schodiště je vyvěšeno pomocí ocelových táhel shora a nikde se nedotýká zdí. Je to samostatný prvek, který propojuje ty dvě různé věci a říká: podívejte se na mě, já to takhle zvládnou sám.*“³⁴

Stejně důležitou součástí projektu parter, který, jak již bylo řečeno, se měl stát součástí pěší zóny. Ze směru od Vinohradské třídy se kaskádovitě svažuje až před hlavní vchod, kam byl navržen bazének s moderní fontánou.³⁵ Ten byl zapuštěn pod úroveň okolní dlažby a stejně jako okolí a lavičky obložen leštěným šluknovským syenitem. Počítalo se zde také s vysázením leknínů, bazének i s fontánou, která dostříkla až k okraji nadstavby, však byl kvůli prosakům do metra v provozu jen do konce 80. let. V době, kdy budovu obývala Svobodná Evropa se sice plánovalo jejich obnovení, z finančních důvodů k tomu ale nikdy nedošlo a v současné době je jejich místo překryto dřevěnou podlahou terasy restaurace.

V době, kdy Karel Prager původně Národní shromáždění navrhoval, se mělo jednat o budovu veřejně přístupnou, živou a otevřenou. Plánovalo se totiž, že budova u Muzea bude účelům Federálního shromáždění sloužit pouze dočasně a časem se tato instituce přesune do plánované novostavby na Letné. Prager proto budovu navrhoval tak, aby jednou mohla stejně dobře sloužit kulturním a společenským účelům široké veřejnosti.³⁶

Už od počátku své práce se proto snažil spolupracovat nejen se špičkovými techniky a statiky, ale také s umělci a výtvarníky. Jak uvádí Vorlík a Brůhová: „*Při projekčním ateliéru dokonce vznikla tzv. „Hut“, která měla po vzoru středověkých gotických hutí vytvořit ve spolupráci architektů s výtvarníky ucelené a jednotné dílo.*“³⁷ Ani této Pragerově

³⁴ Národní muzeum – nová budova - MALL.TV. MALL.TV | Seriály, pořady a filmy zdarma [online]. Copyright © 2020 Internet Mall, a. s. [cit. 05.04.2020]. Dostupné z: <https://www.mall.tv/gebrian-prekvapive-stavby/narodni-muzeum-nova-budova>

³⁵ Zrušená fontána před budovou bývalého Federálního shromáždění :: Pražské kašny a fontány. Pražské kašny a fontány [online]. Copyright © Pavel Dvořák, Tomáš Podařil [cit. 13.04.2020]. Dostupné z: <https://www.prazskekasny.cz/zrusena-fontana-pred-budovou-byvaleho-federalniho-shromazdeni/>

³⁶ Karel Prager: Zmařené stavby (13. 02. 2018) - MALL.TV. MALL.TV | Seriály, pořady a filmy zdarma [online]. Copyright © 2020 Internet Mall, a. s. [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <https://www.mall.tv/gebrian-prekvapive-stavby/karel-prager-zmarene-stavby-13-02-2018>

³⁷ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ K., Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu. Praha: 2019, s. 93

vizi se však nevyhnuly společensko-politické změny roku 1968, kdy se z Národního shromáždění stává shromáždění Federální a budova se tak široké veřejnosti bohužel uzavřela.

Zásahem politické moci se mnoho umělců, spolupracujících s Pragerem na projektu, stala společensky „nežádoucími“ a některá díla tak do objektu nebyla vůbec osazena.³⁸ Na černé listině se tak objevila plastika „*Plamenonosič*“ od Miroslava Chlupáče³⁹, socha „*Milník dějin*“ od Olbrama Zoubka⁴⁰ nebo „*Zákoník*“ Vladimíra Preclíka.^{41,42} Zajímavostí však je, že 30 metrů vysoký kovový pylon, který plastikou od Miroslava Chlupáče nikdy nebyl osazen, politikům nevadil a před budovou dodnes stojí.

Mezi díla, která jsou naopak v budově, nebo jejím blízkém okolí k vidění dodnes, patří například kinetická plastika z dílny Jiřího Nováka na střeše budovy. Toto pohyblivé dílo z lehkého kovu bývá nazýváno „*Zahrada*“ nebo „*Mobil*“ a její části byly původně poháněny elektromotorem. V současné době je zde však k vidění jen ve své statické formě.⁴³

³⁸ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ K., Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu. Praha: 2019, s. 93

³⁹ Plastika měla být umístěna na 30 metrů vysokém kovovém pylonu, který u budovy dodnes stojí. Není divu, že se dobovým politikům příliš nepozdávala, jedná se totiž o pomník Janu Palachovi. Národní muzeum dnes usiluje o její umístění na původně zamýšlené místo.

⁴⁰ Plastika měla být vysoká 5,5 metru, na svém místě ve Wilsonově ulici směrem ke Státní opeře ale nikdy nestála. V současné době je plastika věnována do sbírek Národní galerie.

⁴¹ Dřevěná plastika měla původně stát v pravém kuloáru budovy. Po nástupu normalizace byla nahrazena sousoším „Sbratření“ od Karla Pokorného.

⁴² Muzeum 3000 | Sochy na indexu. Muzeum 3000 | Homepage - Aktuálně [online]. Copyright © 2012 Národní muzeum [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/rekonstrukce/sochy-na-indexu>

⁴³ Muzeum 3000 | Mobil na střeše Nové budovy Národního muzea. Muzeum 3000 | Homepage - Aktuálně [online]. Copyright © 2012 Národní muzeum [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/rekonstrukce/mobil-na-strese-nove-budovy-narodniho-muzea>

Ve foyer budovy návštěvníka nepochybně upoutá prostorová „*Plastika pro parlament*“⁴⁴ uznávaného sklářského dua Stanislava Libenského a Jaroslavy Brychtové.⁴⁵ Tento monumentální skleněný reliéf, měřící téměř tři metry na výšku a devět na délku, navazuje na jejich instalaci „*Řeka života*“ pro československý pavilon na výstavě EXPO 1970 v Japonsku. Díky skleněné fasádě vstupuje do foyer dostatek světla, ve kterém plastika dokonale vynikne.

Před vstupem do budovy se na vysokém piedestalu tvaru T tyčí socha „*Nový věk*“ od avantgardního sochaře Vincence Makovského⁴⁶. Ta ukazuje postavu muže v plášti držícího svítky, tedy znázorňujícího vědu, a postavu bosé ženy s věncem, ovocem a snopem obilí v rukou, ztvárňující zemědělství. Alegorie je doplněna o stylizaci slunce či sluneční energie.⁴⁷ Původně nesla tato plastika jméno „*Atomový věk*“ a zajímavé je, že se jedná o kopii. Originál sousoší je umístěn před areálem brněnského výstaviště.⁴⁸

Jak již bylo řečeno, ne všem umělcům, se kterými architekt spolupracoval, bylo umožněno v objektu jejich díla vystavit. Prager se snažil vyhnout tomu, aby byli nahrazeni průměrnými konformními autory a prosadil místo nich instalaci děl umělců první poloviny 20. století. Příkladem toho může být například replika plastiky *Rodina* Otto Gutfreunda ve vstupní části.⁴⁹

⁴⁴ Muzeum 3000 | Nadčasová skleněná plastika zdobí Národní muzeum. Muzeum 3000 | Homepage - Aktuálně [online]. Copyright © 2012 Národní muzeum [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/rekonstrukce/nadcasova-sklenena-plastika-zdobi-narodni-muzeum>

⁴⁶ Tato socha byla původně vytvořena pro mezinárodní výstavu Expo 1958 v Bruselu.

⁴⁷ Muzeum 3000 | Slavná socha od Vincence Makovského zajímá restaurátory. Muzeum 3000 | Homepage - Aktuálně [online]. Copyright © 2012 Národní muzeum [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/video/slavna-socha-od-vincence-makovskeho-zajima-restauratory>

⁴⁸ tamtéž

⁴⁹ Karel Prager - architekt, stavitel, vizionář - YouTube. YouTube [online]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=J_7M8AjBssE

Vnitřní prostory kanceláří, vstupních hal ale také jídelny byly doplněny o mnohé tapiserie a gobelíny s motivy Prahy od významných textilních umělců jako je Cyril Bouda, Antonín Kybal nebo Věra Drnková-Zářecká.⁵⁰

Jako poslední výtvarné dílo umístěné do budovy Federálního shromáždění, ve kterém se snoubí funkce estetická s akustickou, je nutno zmínit řešení stropů v zasedacích sálech. V sále parlamentních výborů se jedná o tvarovaný strop z dřevěných hranolů, v zasedacím sále předsednictva pak můžeme vidět strop z vystupujících hexagonů připomínajících včelí plástev. V bývalé Sněmovně lidu, dnes hlavním zasedacím sále, je instalován zavěšený textilní podhled od Alice Kuchařové. Tento monumentální strop připomínající dynamiku vln však ke svému plnému vyniknutí vyžaduje specifické nasvětlení, které v současné době bohužel již není v provozu.⁵¹

Když k uměleckým a výtvarným dílům, která v současné době můžeme vidět v budově bývalého Federálního shromáždění, připočteme ta, která se zde svojí realizace z ideologických důvodů nedočkala, dostaneme se k nemalému číslu. Zahrneme-li i do posledního detailu promyšlené prvky interiéru jako kliky u dveří či bezrámové konstrukce skleněných příček, potvrzuje se, že Karel Prager se při projektování snažil o vytvoření kompaktního celku funkčnosti a estetiky, tedy tzv. „Gesamtkunstwerku“.

Následující vývoj a současnost

Budova prošla v 80. letech rozsáhlou rekonstrukcí, kterou projektoval Karel Prager. Po rozpadu federace však přestala sloužit jako sídlo parlamentu a v roce 1995 se dům stal sídlem Rádia Svobodná Evropa, které se sem přesunulo z Mnichova. Mírné úpravy tedy stavbu čekaly i po této změně, aby se prostory přizpůsobily jeho novým účelům. Rozhlasová stanice v budově bývalého Federálního shromáždění vysílala až do roku 2001, kdy se v souvislosti s teroristickými útoky v USA začalo uvažovat o přesunu. K tomu nakonec došlo až v roce

⁵⁰ Tapiserie ve službách státu - Národní muzeum. Národní muzeum [online]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/tapiserie-ve-sluzbach-statu>

⁵¹ Národní muzeum – nová budova - MALL.TV. MALL.TV | Seriály, pořady a filmy zdarma [online]. Copyright © 2020 Internet Mall, a. s. [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <https://www.mall.tv/gebrian-prekvapive-stavby/narodni-muzeum-nova-budova>

2008 kdy se Rádio Svobodná Evropa přestěhovalo do nového prostoru na pražském Hagiboru.⁵²

Už o dva roky dříve, než rozhlasová stanice budovu opustila, bylo však vládou rozhodnuto o bezplatném převodu budovy z ministerstva financí na ministerstvo kultury. Stavba byla následně předána do užívání Národnímu muzeu a v současné době slouží této instituci jako nová budova. Během rekonstrukce hlavní historické budovy v ní byly k vidění některé z přesunutých expozic či krátkodobých výstav a je také místem pro konání dalších kulturních či muzejních aktivit.

Od roku 2016 je návštěvníkům muzea k dispozici také zrekonstruované vnitřní atrium, které poskytuje místo k oddychu a po dlouhých letech plánování byl v roce 2019, k výročí Sametové revoluce, dokončen také podzemní tunel mezi historickou a novou budovou Národního muzea.⁵³

Ačkoliv byla tato výjimečná stavba již v roce 2000 prohlášena kulturní památkou⁵⁴, stále se čas od času objevují iniciativy vyslovující se k možnosti zbourání Pragerovy nadstavby. Pověsti této kontroverzní budovy nepřidává ani fakt, že Národní muzeum nenakládá s velkorysími prostory a uměleckými artefakty pokaždé úplně nejcitlivěji. Důkazem toho může být například obestavění a zakrytí solitérní plastiky z dílny Brychtové a Libenského výstavními panely nebo využívání velkorysých horních pater s nenahraditelným výhledem jako depozitáře.

Federální shromáždění- se špatnou pověstí na špatném místě

Budova bývalého Federálního shromáždění je bezpochyby jednou z nejkontroverznějších staveb v centru Prahy. Zraky většiny návštěvníku Václavského náměstí spočinou vždy spíše na historické budově Národního muzea, než na visutém kolosu ze skla a oceli, který stojí jen

⁵² archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 09.04.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/budova-narodniho-shromazdeni>

⁵³ archiweb.cz - K 17. listopadu se otevře tunel mezi oběma budovami NM. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 09.04.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/k-17-listopadu-se-otevře-tunel-mezi-obema-budovami-nm>

⁵⁴ pamatkovykatalog.cz - [online]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/budova-federalniho-shromazdeni-163739>

o pár metrů vedle. Budova je sice památkově chráněná a zcela objektivně vykazuje mnohé technické, konstrukční i umělecké kvality, ve společnosti je však spíše tolerována, než milována. Otázkou tedy zůstává, proč veřejnost tuto stavbu nikdy nepřijala.

Jedním z důvodů je fakt, že budova, ačkoliv jako taková byla postavena, nikdy nebyla dokončena z urbanistického hlediska a proto se také nestala součástí každodenního života místních obyvatel. Původní Pragerův plán počítal s propojením parteru budovy s pěší zónou na Václavském náměstí.⁵⁵ Okolí budovy a možná i budova samotná včetně relaxační zóny u dnes již neexistujících fontán se tak měla stát součástí procházek či pochůzek běžného obyvatele. Promenáda se měla táhnout z Vinohradské třídy až na Václavské náměstí. K uskutečnění této vize však nikdy nedošlo vlivem výstavby severojižní magistrály⁵⁶, která budovu z obou stran odřízla a uvěznila na jakémsi ostrůvku, na který kroky běžného kolemjdoucího nevedou, nechce-li přecházet přes rušnou několikaproudou silnici.

Druhým důvodem, který budově Federálního shromáždění v očích veřejnosti, (zejména pak generace, která s touto dobou má osobní zkušenost), na oblibě nepřidává, je její dokončení v období normalizace. Sám architekt se navíc ocitl na seznamu politicky nepohodlných osob a budova, ač využívaná ke svému účelu, nesměla být nikde publikována, což jí značně omezilo vstup do veřejného povědomí.

Tou největší kaňkou na pověsti této stavby je však pravděpodobně skutečnost, že budova byla od roku 1973 využívána k účelům sídla Federálního shromáždění. Ačkoliv stavba jako taková souvisí spíše s dobou politického uvolnění v letech šedesátých, spojitost s Husákovým režimem jako by jí veřejnost dodnes nemohla odpustit.

U tak provokativních a staveb se přirozeně čas od času setkáváme s rozporuplnými reakcemi jak odborníků, tak běžné veřejnosti. Některé bývají opravdu vyhrčené, požadující dokonce i zbourání nadstavby, odhalení původní budovy peněžní burzy a návrat k původnímu stavu, což v roce 2011 navrhoval například tehdejší pražský primátor

⁵⁵ Karel Prager: Zmařené stavby (13. 02. 2018) - MALL.TV. MALL.TV | Seriály, pořady a filmy zdarma [online]. Copyright © 2020 Internet Mall, a. s. [cit. 10.04.2020]. Dostupné z: <https://www.mall.tv/gebrian-prekvapive-stavby/karel-prager-zmarene-stavby-13-02-2018>

⁵⁶ Původně se plánovala výstavba estakády, která by silniční dopravu odváděla za budovu Muzea.

Bohuslav Svoboda: „*Je možné uvažovat o tom, že tam Federální shromáždění, které má v sobě schované tu nádhernou plodinovou burzu, být nemusí, bylo by možné odstranit to, co je okolo.*“⁵⁷

Architekt Zdeněk Lukeš však tuto iniciativu odmítá a argumentuje v článku takto: „*Nápad zbourání nástavby mně tedy připadá zcela absurdní, navíc původní stav z první republiky už stejně nelze obnovit, protože součástí celého komplexu byl i dům, který byl na konci 60. let zbourán.*“⁵⁸

Sjednocení názorů na tuto stavbu či architektonický styl obecně se nejspíš nikdy nedočkáme a je to tak správně. Je na každém pozorovateli, zda se přikloní ke straně odpůrců či obdivovatelů, je však důležité dokázat o těchto stavbách přemýšlet v širokých souvislostech, dokázat uznat jejich nezpochybnitelné technické kvality i přesto, že jejich estetika našemu oku možná nelahodí a nenechat svůj pohled ovlivnit zkušeností s minulým režimem, která těmto stavitelským skvostům prokazuje spíše medvědí službu.

⁵⁷ archiweb.cz - Svoboda: Budovu Federálního shromáždění by bylo možné zbourat. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 13.04.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/svoboda-budovu-federalniho-shromazdeni-by-bylo-mozne-zbourat>

⁵⁸ tamtéž

1.2 Obchodní dům Kotva

Jedním z projektů z dílny manželů Machoninových, která si navíc dodnes drží svou tvář, je budova obchodního centra Kotva na náměstí Republiky. Soutěž na výstavbu byla vypsána roku 1969 a samotná stavba této prestižní zakázky započala roku 1969. Byla financována švédskou stavební společností SIAB^{59,60}, což bylo na svou dobu velmi neobvyklé.

Ne nadarmo se mu (společně s obchodním domem Máj) přezdívalo „výkladní skříň socialismu“, jednalo se totiž o „*první plnosortimentní obchodní dům v Praze postavený od dob první republiky*“⁶¹ a v době otevření byl největším obchodním domem v Československu a 5. největším v Evropě.⁶² Název získal podle sousedícího domu a po jeho slavnostním otevření v obchodním domě Kotva pracovalo 2000 zaměstnanců, kteří denně obsloužili 75 000 zákazníků, přestože ani Kotvě se nevyhnuly problémy se zásobováním a nedostatkem zboží.

Pro výstavbu byla vybrána parcela s prolukou na hranici Starého a Nového Města, což je lokalita prestižní, nese s sebou však mnoho požadavků a omezení. Klíčovým požadavkem bylo, jak uvádí Vorlík a Brůhová „...*dostat na poměrně stísněnou parcelu velkou prodejní plochu 22 180 m² a zároveň nepřesáhnout maximální povolenou výšku a hmotově a výtvarně se přizpůsobit okolní historické zástavbě.*“⁶³ Architekti se navíc museli vypořádat s nepravidelným tvarem stavební parcely.

Jak prozrazují archeologické výzkumy, má stavební parcela, na které měla Kotva vyrůst, bohatou stavební historii. Nejstarší dochovanou stavbou, o které víme, byl románský kostel svatého Benedikta ze 12. století. Ve druhé polovině 13. století zde došlo k výstavbě staroměstského opevnění a přístavění rytířské komendy. Za renesance se kostel stal součástí

⁵⁹ Společnost Svenska Industribyggen AB (SIAB) byla jednou z největších švédských stavebních firem.

⁶⁰ URLICH, Petr, ed. *Obchodní dům Prior/Kotva: historie, urbanismus, architektura*. Praha: 2018 s. 208

⁶¹ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ K., *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha: 2019, s. 101

⁶² OD Kotva . OD Kotva [online]. Copyright © 2019 Pražská správa nemovitostí, spol. s r.o. Autorská práva vyhrazena [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: <https://www.od-kotva.cz/cs/anniversary>

⁶³ tamtéž

tzv. Norbertina, premonstrátského vysokoškolského areálu. Po jeho zbourání na konci 18. století pak na pozemku vzniká Novoměstský ústav šlechticů.⁶⁴

V souvislosti s výstavbou obchodního domu Kotva se často hovoří o zničení tohoto historicky významného území a o zanedbaném archeologickém výzkumu v něm, což ale obchodní dům na svých webových stránkách důrazně popírá.⁶⁵

Půdorys stavby tvoří 28 vzájemně propojených šestihranů připomínajících včelí plástev. Stavba stojí na montovaných železobetonových sloupech se šikmými vzpěrami, z nichž každý podpírá jednu hexagonovou stropní desku z litého betonu o rozponu 14,2 m. Principem spojování těchto modulů pak byla vytvořena struktura podobná drúze⁶⁶, díky které bylo možné splnit požadavky na výšku a velikost prodejní plochy a také efektivně vyplnit nepravidelný tvar parcely.⁶⁷

Tmavohnědé opláštění budovy tvoří profilovaný hliníkový plech a velkoformátové termální sklo upevněné v tombakových⁶⁸ rámech v průčelí budovy.⁶⁹ Architekti Machoninovi s oblibou rozbíjejí geometrii svých staveb kontrastními prvky. V případě obchodního domu Kotva se jedná o tři organicky tvarované schodišťové věže z červeně barveného betonu, které vystupují z šestihranného půdorysu.

Obchodní dům má pět nadzemních podlaží, jež jsou vzájemně propojena deseti eskalátory, ve stejném počtu podzemních podlaží se pak nachází supermarket, garáže a zásobovací rampy. Hojně využívána je také terasa v pátém patře, která nabízí nádherný výhled na panorama Prahy.

⁶⁴ OD Kotva . OD Kotva [online]. Copyright © 2019 Pražská správa nemovitostí, spol. s r.o. Autorská práva vyhrazena [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: <https://www.od-kotva.cz/cs/anniversary>

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ Pojmem drúza označujeme v mineralogii skupinu krystalů, které vyrůstají ze společné podložky.

⁶⁷ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ K., *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha: 2019, s. 101

⁶⁸ Tombak je slitina mědi a zinku. Vyznačuje se vyšší odolností vůči korozi.

⁶⁹ archiweb.cz - Obchodní dům Kotva. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/obchodni-dum-kotva>

Velmi zajímavým prvkem celé budovy je pak samotný vchod do ní, který je tvořen jediným vysunutým šestiúhelníkovým modulem. Tento model propojení budovy s okolím je častým a osvědčeným způsobem, jak s hmotou takových rozměrů ve veřejném prostoru pracovat.

Při pohledu z náměstí Republiky se stavba jeví jako mnohem méně objemná, než ve skutečnosti je, což je způsobeno právě nepravidelností parcely, kvůli níž si budovu nemůžeme prohlédnout z více stran. Geometrické krystaly jednotlivých modulů jako by se tlačily ze skuliny mezi přiléhajícími budovami dopředu, aniž by přitom narušovaly výškové panorama okolní zástavby či uliční parter. Přízemí budovy ustupuje hmotě vyšších pater a kopíruje uliční čáru, hexagonální struktura je patrná až od prvního nadzemního podlaží.⁷⁰ Tím vzniká tradiční uliční prostor lemovaný výklady, navíc zastřešený hmotou prvního patra.⁷¹ Jednotlivá patra byla uvnitř pro lepší orientaci odlišena barevně.

Zajímavým detailem je také logo obchodního domu. Původně jej tvořil nápis tvořený velkými tiskacími písmeny v zelené barvě, v němž je písmeno „O“ tvořeno šedým šestiúhelníkem se vzorem pruhů připomínajících opláštění budovy. V roce 2015 obchodní dům přešel na nový vizuální styl a tedy i na nové logo. Hlavním prvkem je opět název psaný velkými tiskacími písmeny a tvar hexagonu, který je však tentokrát vyveden ve zlaté barvě. Tvar loga tvoří tři vzájemně přiléhající šestiúhelníky, které tentokrát místo na fasádu odkazují na půdorys stavby.⁷²

Současnost

Od šedesátých let se značně změnily nejen nákupní trendy, ale také zvyklosti a potřeby spotřebitelů, čemuž se obchodní domy musely začít přizpůsobovat. Aby obchodní dům Kotva splnil měnící se nároky na jiné prostorové uspořádání nákupních ploch nebo jiné řešení skladových a zásobovacích prostor, došlo brzy po revoluci k jeho rekonstrukci. Další

⁷⁰ URLICH, Petr, ed. *Obchodní dům Prior/Kotva: historie, urbanismus, architektura*. Praha: 2018, s. 48

⁷¹ Tamtéž, s. 116

⁷² Obchodní dům Kotva mění logo i tvář – Design portál. Design portál – Magazín o designu [online]. Dostupné z: <https://www.designportal.cz/obchodni-dum-kotva-meni-logo-i-tvar/>

rekonstrukce následovala po odkoupení obchodního domu společností Markland v roce 2005 a v různých fázích pokračovala až do roku 2011.⁷³

Jak je uvedeno na oficiálních stránkách obchodního domu, rekonstrukce si žádala změny nejenom stavební, ale také koncepční. V současné době Kotva již neslouží pouze jako obchodní dům. Kromě obchodů s módou a potravinami zde najdeme například parfumerii, papírnictví, elektro a knihkupectví, ale také nejrůznější služby jako kavárny a restaurace, společenské sály nebo fitness studio s wellness a saunou.⁷⁴

V současné době je obchodní dům Kotva předmětem diskusí zejména kvůli snahám o zařazení na seznam kulturních památek a jeho následnému vyškrtnutí. Během snah o zapsání se navíc změnil majitel objektu, což tuto kontroverzi ještě podtrhuje.

Obchodní dům Kotva – chránit či nechránit?

O zápis stavby obchodního domu Kotva do seznamu kulturních památek se usilovalo od začátku roku 2007. Návrh na ministerstvo kultury podal historik architektury Rostislav Švácha, podle něhož Kotva „*reprezentuje na vysoké úrovni českou architekturu první poloviny sedmdesátých let.*“⁷⁵ Architektka Machoninová se záměrem prohlásit Kotvu kulturní památkou jednoznačně souhlasila, což nebylo s podivem vzhledem k tomu, že tehdejší majitel chystal rozsáhlou rekonstrukci, aniž by autorku stavby vyzval byť jen k odborné konzultaci, natož pak k jejímu vyprojektování. Tuto skutečnost můžeme považovat jak za neuctivou vůči architektce, tak za nebezpečnou vzhledem k výtvarným i konstrukčním hodnotám samotné stavby.

Majitelé takovýchto staveb se zápisu do seznamu kulturních památek brání hlavně z důvodu nutného omezení stavebních úprav a také kvůli schvalovacím procesům

⁷³ Rekonstrukce pražského obchodního domu Kotva skončí v roce 2011 - Novinky.cz. Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu [online]. Copyright © 2003 [cit. 11.12.2019]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/bydleni/reality-a-finance/clanek/rekonstrukce-prazskeho-obchodniho-domu-kotva-skonci-v-roce-2011-40228351>

⁷⁴ OD Kotva . OD Kotva [online]. Copyright © 2019 Pražská správa nemovitostí, spol. s r.o. Autorská práva vyhrazena [cit. 11.12.2019]. Dostupné z: <https://www.od-kotva.cz/cs/anniversary>

⁷⁵ Stane se Kotva památkou? lidovky.cz [online]. Dostupné z: [\[online\]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/domov/stane-se-kotva-pamatkou.A070215_102929_ln_praha_hlm](http://www.lidovky.cz/domov/stane-se-kotva-pamatkou.A070215_102929_ln_praha_hlm)

památkářů, kteří k zamýšleným rekonstrukcím bývají mnohdy nekompromisní. Jak ale uvádí Švácha, který mimo Kotvu úspěšně navrhnul prohlásit památkou také obchodní dům Máj, zapsání do seznamu kulturních památek úpravám budov nebrání.⁷⁶

Podání návrhu však ještě neznamená, že stavba bude kulturní památkou opravdu prohlášena. Odbor památkové péče Ministerstva kultury často čelí kritice, že nevěnuje dostatečnou pozornost stavbám poválečné architektury. Architekti Petr Vorlík a Klára Brůhová z ČVUT, kteří taktéž podali řadu návrhů za prohlášení několika staveb z druhé poloviny 20. století, své oznámení doplňují takto: „...*chceme upozornit na neudržitelnou a v mnoha ohledech neefektivní praxi ve věci řízení prohlášení staveb za nemovité kulturní památky. Co se týče potenciálních nových památek na území Prahy, Ministerstvo kultury České republiky již několik let nezahajuje téměř žádná nová řízení, a to přesto, že byla podána řada návrhů (jedinou výjimkou jsou objekty, kterým bezprostředně hrozí demolice). Tento nezodpovědný a neadekvátní přístup ohrožuje mimo jiné množství ikonických staveb z druhé poloviny 20. století, jimž dosud nebyla přiznána žádná forma institucionální ochrany a které tak mohou přijít o svou komplexní architektonickou kvalitu.*“⁷⁷

Řízení o prohlášení Kotvy za památku začalo o téměř deset let později od jeho navržení, koncem roku 2016, kdy Ministerstvo kultury také vydalo oficiální vyrozumění. V prosinci roku 2018 však Ministerstvo vydalo rozhodnutí o zrušení rozkladem napadeného rozhodnutí Ministerstva kultury a vrácení k novému projednání.⁷⁸ Během řízení se totiž změnil vlastník nemovitosti⁷⁹, což zástupce původního ani nového majitele ministerstvu neoznámil, ačkoliv mu to ukládá zákonná povinnost. Ministr kultury Antonín Staněk věc vrátil památkářům k opětovnému projednání. Pro nového majitele to však znamená, že se ke

⁷⁶ tamtéž

⁷⁷ archiweb.cz - Návrh na prohlášení tří budov za nemovité kulturní památky. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 12.12.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/en/n/home/navrh-na-prohlaseni-tri-budov-za-nemovite-kulturni-pamatky>

⁷⁸ Obchodní dům Kotva - Památkový Katalog. Památkový Katalog [online]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/obchodni-dum-kotva-13287340>

⁷⁹ Původního majitele, společnost Markland nahradila Pražská správa nemovitostí patřící Václavu Skalovi.

stavbě až do rozhodnutí musí chovat, jako by památkou byla- tedy chránit ji před poškozením, zničením či přestavbou.

Po projednávání, které tentokrát příliš dlouho netrvalo, došel odbor památkové péče ministerstva kultury k závěru, že obchodní dům Kotva kritéria pro prohlášení za kulturní památku splňuje. Dne 1. 4. 2019 vydalo i oficiální rozhodnutí⁸⁰ a zdůvodnění⁸¹, ke kterému nikdo rozklad nepodal a tak koncem měsíce také nabylo právní moci. Situaci velmi trefně okomentoval ministr kultury Antonín Staněk: *„Jsem rád, že lidem není lhostejný osud podobných budov a zasadím se o to, aby nebyly opomíjeny ani jiné významné stavby, které naštěstí stále ještě stojí.“*⁸²

Nezbývá tedy nic jiného než věřit, že odbor památkové péče bude na architekturu druhé poloviny 20. století nahlížet jako na dobové kulturní odkazy stejně hodnotné, jako je například architektura gotická, renesanční či barokní. Ta je totiž společností přijímaná a respektovaná už jen pro své stáří a pro odstup, který vůči ní zaujímáme, věk by však neměl být jediným měřítkem, podle kterého bychom měli kulturní a historickou hodnotu staveb posuzovat. Chránit objekty jako je obchodní dům Kotva je důležité pro jejich neopakovatelnost, odvážnost a schopnost reflektovat dobu, ve které byly postaveny.

⁸⁰ Obchodní dům Kotva - Památkový Katalog. Památkový Katalog [online]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/obchodni-dum-kotva-13287340>

⁸¹ Ministerstvo kultury České republiky [online]. Dostupné z: https://www.mkcr.cz/doc/cms_library/vybrane-podrobnosti-zduvodneni-prohlaseni-obchodniho-domu-kotva-v-praze-na-starem-meste-za-kulturni-pamatku-10515.pdf

⁸² Novinky a média - mkcr.cz. Ministerstvo kultury České republiky [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/novinky-a-media/ministerstvo-kultury-vydalo-rozhodnuti-kotva-je-prohlasena-za-kulturni-pamatku-4-cs3242.html>

1.3 Administrativní budova Transgas

Budova, která tlak veřejnosti na její zbourání doslova neustála, je budova *Dispečinku tranzitního plynovodu*, též *Plynárenské řídicí centrum* nebo *Federální ministerstvo paliv a energetiky* na pražských Vinohradech, jednoduše pojmenovaná *Transgas*. Navržena byla architekty Václavem Aulickým, Jiřím Eisenreichem, Ivo Loosem a Jindřichem Malátkem a konstruktérem Jiřím Kozákem. Samotná stavba počala roku 1972, po tom, co se Československo zavázalo k vystavění plynovodu vedoucího ze Sovětského svazu do střední Evropy dlouhého 1030 km. K takto rozsáhlé a náročné stavbě bylo třeba postavit také řídicí ústřednu, vybavenou nejmodernější výpočetní technikou. V průběhu let 1972 až 1978 vznikla tedy na Vinohradské třídě budova dispečinku a dvě administrativní budovy, pod kterými volně prochází také dvoupatrový obchodní parter.⁸³

Ten, kdo kdy navštívil pražské Vinohrady, si jistě nemohl nevšimnout malebné atmosféry, která se touto čtvrtí nese. Vinohrady jsou typické svými širokými ulicemi lemovanými honosnými měšťanskými domy a výkladními skříněmi v přízemí. Parcela v ulici, která název čtvrti nese dokonce v názvu, na které nakonec komplex Transgas vyrostl, byla k dispozici již od čtyřicátých let, přičemž na její západní straně měla být v šedesátých letech postavena estakáda⁸⁴, která by automobilový provoz magistrály odváděla za Národní muzeum⁸⁵. Právě v kontrastu k typické zástavbě Vinohrad může komplex Transgas působit jako monstrum, drze se vetřevší mezi měšťanské domy. Ostatně na jejím místě v sedmdesátých letech 19. století pavlačové činžovní domy opravdu stály. Proluka⁸⁶ zde vznikla po jejich zboření Ministerstvem pošt a telegrafů v roce 1939. V 60. letech demolice

⁸³ SEDLÁKOVÁ, R. *20. století české architektury*. Praha: 2006, s. 180

⁸⁴ Estakáda je typ komunikačního tělesa neseného sloupky. Na rozdíl od jiných druhů mostů není účelem estakády překlenutí údolí či řeky, staví se v takovém terénu, kde by bylo příliš komplikované budovat komunikaci pozemní, nebo v případech, kdy je třeba oddělit dopravní trasu od okolní krajiny.

⁸⁵ Dnes v místě nepostavené estakády stojí modernistický nárožní dům, který směrem od Muzea obě vertikální administrativní budovy Transgasu z velké části zakrývá. Tato zástavba odporuje původní koncepci, která předpokládala, že Transgas bude významným a od magistrály viditelným symbolem moderně se vyvíjejícího města své doby.

⁸⁶ Proluka je termín pro nezastavěný stavební pozemek mezi dvěma domy.

prošly další čtyři domy v přilehlých ulicích a zanedlouho vypsaly Plynárenské podniky soutěž na administrativní centrum pražských plynáren.⁸⁷

Budova dispečinku a administrativní budovy

Jako první byla z časově provozních důvodů dostavěna jako první. Popis, který v knize *20. století české architektury* uvádí Sedláková, ukázkově odpovídá popisu brutalistní architektury, o které byla řeč v první kapitole: „*Protáhlá, těžce působící hmota je souvisle obložena dlažebními kostkami, jen ve středu je prolomena úzkým průběžným pásem oken. Prolomena je i v tvaru, který se vtahuje dovnitř k oknům shora i zdola. Ta těžká masa přitom sedí na poměrně úzkém a téměř plně proskleném válci zasunuté podnože: vypadá to, jakoby se jen lehce vznášela ve vzduchu, nosné podpory jsou skoro nepostřehnutelné.*“⁸⁸ Jelikož se v budově dispečinku nacházelo několik sálových počítačů citlivých na vibrace z okolí, měla budova velké nároky na odhlučnění, tím spíš, že měla být postavena přímo na hlučné křižovatce a nad železničním tunelem nedaleko od magistrály. Z tohoto hlediska problematické lokality se ale autoři nenechali omezovat a rozhodli se budovu opatřit těžkou izolační fasádou tvořenou osmnácti tisíci žulovými dlažebními kostkami. Těžký železobetonový kvádr byl přitom vyzdvižen v pouhých čtyřech bodech na ocelových vzpěrách.⁸⁹ Tato konstrukce, jak řekl jeden z architektů, umožnila: „*dosáhnout dojmu letu a vznosnosti, pocitu adekvátnímu širokému rozvoji technického myšlení a stupni jeho schopnosti ovládnout hmotu.*“⁹⁰

Na rozdíl od masivní kamenné plastiky budovy dispečinku, pracují kancelářské budovy Transgasu s úplně jiným výrazovým materiálem. Jejich opláštění totiž tvoří svislé

⁸⁷ archiweb.cz - TRANSGAS. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 19.10.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/transgas-budovy-ustredniho-dispecinku-tranzitniho-plynovodu-federalniho-ministerstva-paliv-a-energetiky-a-svetove-odborove-federace>

⁸⁸ tamtéž

⁸⁹ archiweb.cz - TRANSGAS. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 19.10.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/transgas-budovy-ustredniho-dispecinku-tranzitniho-plynovodu-federalniho-ministerstva-paliv-a-energetiky-a-svetove-odborove-federace>

⁹⁰ tamtéž

skleněné a kovové pásy korunované horními patry z Atmofixového plechu⁹¹. Fasáda je plastická, tvořena rastrem světlých kovových prvků které vystupují do popředí, mezi nimiž se v reflexních sklech odráží okolní budovy, ale hlavně modrá obloha. Právě tento kontrast tmavé Atmofixové konstrukce a světlé reflexní „výplně“ propůjčuje budově nezvyklou lehkost.

Jako poslední byla ke komplexu přidána budova stojící z boku budovy dispečinku. Jednotlivá patra této budovy se směrem vzhůru postupně vysunují za hranici uliční čáry a poté opět ustupují zpět. Dvojitě opláštění (stejně jako u obou vertikálních administrativních budov) je tvořeno kouřově hnědými svislými obdélníky reflexního skla, za kterými prosvítá vnitřní vrstva s okenními rámy a bylo na tehdejší dobu neobvyklou odpovědí na energetické úspory.⁹²

Celý prostor pod vyzdvíženou budovou dispečinku fungoval jako jakési zastřešené náměstí, kolem něhož se ve dvou patrech nacházely obchody s prosklenými stěnami, které nahrazovaly tradiční výkladní skříně. Ulice z Vinohradské třídy směrem k náměstí mírně klesá a protiklad k ní tvoří velkorysé schodiště lemované robustním zábradlím připomínajícím roury potrubí vedoucí k ministerské budově. Ta samá symbolika potrubního vedení se opakuje také na schodišti vedoucím od administrativní budovy do ulice Rubešova, na rampách, zábradlích či v interiérech. Areál byl průchozí až do zadní části k oběma vertikálním administrativním budovám, kde se nacházela kašna ve tvaru oka s přívodem vody v podobě řezu potrubní rourou, na které byla na robustním řetězu zavěšena mohutná koule.

⁹¹ Atmofix je zvláštní druh patinující oceli, která byla vyvinuta po r. 1968 v ČSSR jako náhražka za patinující ocel uvedenou v USA a patentovanou pod názvem Corten. Základní vlastností je zvýšená odolnost proti atmosférické korozi a schopnost tvořit procesem oxidace na svém povrchu typickou patinu, která kromě estetické stránky zpomaluje proces koroze. Zdroj: Atmofix. Atmofix [online]. Copyright © [cit. 19.10.2019]. Dostupné z: http://www.atmofix.cz/ocel_cz.php

⁹² PLATOVSKÁ, Marie, ed. *Slavné stavby Prahy 2*. Praha, 2011, s. 258

Současnost

I přes nepochybné architektonické kvality stavby se již v roce 2015 její majitel, developerská skupina HB Reavis patřící slovenskému miliardáři Ivanu Chrenkovi, rozhodl komplex zbourat.⁹³ V roce 2016 zahájilo Ministerstvo kultury řízení, které by mohlo prohlásit komplex budov kulturní památkou, což by znamenalo, že ji její majitel nesmí bez svolení památkářů rekonstruovat ani bourat. S tímto podnětem oslovil ministerstvo Klub za starou Prahu.^{94,95} Po několika letech jednání, intenzivních diskusí a navzdory protestům odborné i široké veřejnosti současný majitel získal v lednu roku 2019 demoliční výměr a v únoru započal s bouracími pracemi.⁹⁶

Transgas milovaný i nenáviděný

Jak uvádí jeden ze spoluautorů komplexu Transgas Václav Aulický v rozhovoru pro Český rozhlas⁹⁷, nebývala tato stavba vždy na rozhraní názorů, jako tomu je v dnešní době. Důvod, proč dnes mnoho lidí tento typ staveb zavrhuje, zdůvodňuje mimo jiné neznalostí či špatným spojením názvu brutalismus a doby, ve které tyto stavby vznikaly. Zdůrazňuje původ slova brutalismus, který má s násilím pramálo společného a neměl by proto být spojován s komunistickým režimem, který, jak sám uvádí, svým způsobem brutální byl. Vyvrací také další námitku veřejnosti, že jsou tyto budovy apriori špatné, jelikož je postavil komunistický režim. Všechny architektonické projekty zasahující do urbanismu města a tím spíš projekty

⁹³ archiweb.cz - HB Reavis chce zbourat budovu na začátku Vinohradské v Praze. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 22.10.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/hb-reavis-chce-zbourat-budovu-na-zacatku-vinohradske-v-praze>

⁹⁴ Klub za starou Prahu je nepolitické občanské sdružení, které se od roku 1900 věnuje ochraně památek v Praze. Sleduje proměny města, vyjadřuje se k jednotlivým přestavbám a činí jednání pro záchranu památek a historické tváře města. (Zdroj: <https://www.zastarouprahu.cz>)

⁹⁵ archiweb.cz - MK rozhoduje, zda bude Transgas na Vinohradské památkou. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 22.10.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/mk-rozhoduje-zda-bude-transgas-na-vinohradske-pamatkou>

⁹⁶ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ, K, *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha, 2019, s. 206,.

⁹⁷ Václav Aulický: Transgas byl příklad nesocialistické architektury. Teď půjde k zemi v době svobody | iROZHLAS - spolehlivé zprávy. iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy [online]. Copyright © 1997 [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/transgas-vinohradska-demolice-ministr-daniel-herman_1711222134_jgr

takového formátu jako je komplex Transgas, jsou o však otázkou téměř až desetiletého plánování, jednání a navrhování.

Václav Aulický v rozhovoru naproti sobě staví argumenty jak developerské skupiny, která se komplex chystá zbourat, tak argumenty založené na znalosti architektonických hodnot této budovy. Říká, že do jisté míry chápe, že se jedná o velice lukrativní pozemek v atraktivní lokalitě, ze které developeři chtějí vytěžit co nejvíce finančních prostředků, do čehož rekonstrukce budov logicky nezapadá. Na druhé straně však zdůrazňuje, že komplex, ač jedna z jeho budov již nezastává svou původní funkci, je městotvorná, otevřená široké veřejnosti a schopná dále fungovat jako veřejný a administrativní prostor, který z hlediska architektonických kvalit nemá v České republice obdoby. Při posuzování možnosti demolice budovy vydalo ministerstvo kultury stanovisko ve kterém mimo jiné uvádí že: „*budova si památkovou ochranu nezaslouží, jelikož se v ní neudála žádná významná historická událost*“⁹⁸ To Václav Aulický nepovažuje za pádný argument, dle kterého by se kvality staveb měly posuzovat. Ačkoliv svým způsobem chápe situaci developera, který při nákupu možná ani netušil, jaká se kolem budov Transgasu zdvihne vlna zájmu, stojí si za tím, že: „*hodnoty stávající stavby jsou vyšší, než hodnoty, které se získají její demolicí*“⁹⁹

Dne 1.4. 2017 se v Nové budově Národního muzea konala panelová diskuse pořádaná spolkem Architektura 489 s podporou Spolku za starou Prahu, která byla součástí projektu SOS Transgas. Té se účastnila historička a vedoucí sbírky architektury Národního galerie Radomíra Sedláková, profesor univerzity Palackého Rostislav Švácha, architekt Petr Hlaváček, zástupce investora firmy HB Reavis Petr Herman, sochař a znalec umění veřejného prostoru Pavel Karous a propagátor architektury Vladimír 518. V této diskusi je možné zachytit mnoho dalších odborných stanovisek, z nichž jsou následně vybrány ty nejzásadnější a nejčastější.

⁹⁸ Václav Aulický: Transgas byl příklad nesocialistické architektury. Ted' půjde k zemi v době svobody | iROZHLAS - spolehlivé zprávy. iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy [online]. Copyright © 1997 [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/transgas-vinohradska-demolice-ministr-daniel-herman_1711222134_jgr

⁹⁹ Tamtéž

Vyjádření podpory Transgasu pana profesora Šváchy se opírá zejména o kvality architektů jež jej navrhli a o uměleckohistorické hledisko budovy, které je přechodem brutalistní architektury 60. let a nastupujícího high-tech let sedmdesátých. Upozorňuje také na riziko postupného zbavování se veškerých budov poválečné doby, ke kterému společnost inklinuje.¹⁰⁰ Pan architekt Herman, ačkoliv zastává stanovisko pro zachování Transgasu, uvádí jako jakýsi kontrast problém podfinancování památkové péče, ve které chybí přesně definované teze a pravidla. Vyjadřuje obavu, že i kdyby se podařilo Transgas kulturní památkou prohlásit, nemuselo by se podařit jej kvalitně a citlivě rekonstruovat, nehledě na finanční stránku věci.¹⁰¹ Zástupce developerské firmy HB Reavis argumentuje zejména tím, že komplex byl postaven speciálně pro svou velmi specifickou funkci, kterou v průběhu let ztratil a předkládá, že pro budovu, ve které se původně nacházel v počítač a nemá tudíž například žádná okna, by se jen těžko hledala funkce nová. Dále říká, že budova nemá městotvornou schopnost, jelikož se od jejího začátku jedná o instituční budovu, jejíž primární funkce není, aby ji lidé běžně navštěvovali.¹⁰² Na to však reaguje historička Sedláková tím, že v době svého dokončení se v parteru Transgasu nacházelo množství obchodů, nebylo zde žádné parkoviště ani kontejnery na komunální odpad a umělecké těleso v kašně lákalo návštěvníky k zastavení.¹⁰³

Z úst laické veřejnosti přiklánějící se k možnosti zbourání Transgasu často slyšíme, že se jedná o architekturu „komunistickou či socialistickou“ právě proto, že byla stavěna v této době. Pravdou ale je, že spíše než politickým zřízením, jsou tyto stavby definovány dobou, ve které vznikaly a tu reflektují. Jak již bylo řečeno, demolice již započala a v době dopsání této práce bude komplex pravděpodobně již srovnaný se zemí. Ať už tedy zastáváme jakékoliv stanovisko z jakýchkoliv důvodů, je bezesporu možné říci, že rozhodnutím o demolici přišla Praha a celá Česká republika o dalšího zástupce poválečné architektury, který

¹⁰⁰ Panelová diskuze SOS Transgas 1.4.2017 - YouTube. YouTube [záznam debaty]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=20s38n8P2ow&t=613s>

¹⁰¹ tamtéž

¹⁰² tamtéž

¹⁰³ tamtéž

mohl příběh své doby vyprávět. O budovu, jejíž architektura, technické provedení i estetika jsou v dnešní době již neopakovatelné.

1.4 Nová scéna Národního divadla

Vhodná lokalita pro výstavbu druhé velké divadelní scény se hledala již po druhé světové válce. Původním záměrem byla rekonstrukce historické budovy divadla z důvodu nedostačující kapacity, idea výstavby úplně nového komplexu budov však přišla až o několik let později. Jako ideální se pro výstavbu jevila parcela mezi Národním divadlem a voršílským klášterem, kde však ještě v padesátých letech stály tři neoklasicistní Kaurovy domy.¹⁰⁴ Po jejich demolici v roce 1968 se však zjistilo, že „*Národní divadlo není stavbou ryze solitérní, že mu otevření pohledů ze všech stran nesvědčí, neboť bylo pečlivě komponováno právě do konkrétní urbanistické situace*“¹⁰⁵, uvádí Sedláková. Na volném prostranství po zbouraných domech měly tedy vzniknout tři nové objekty: provozní budova divadla, restaurace a nejreprezentativnější budova se společenský sálem, orientovaná do Národní třídy. Konečné výstavbě však předcházelo mnoho let soutěžení a návrhů.¹⁰⁶

Dokončení a slavnostní otevření bylo plánováno ke 100. výročí prvního otevření, tedy v roce 1983.¹⁰⁷ V roce 1980, kdy již rekonstrukce i výstavba značně pokročily, byl však projekt radikálně změněn. Zejména díky zapojení scénografa Josefa Svobody, který se do projektu zapojil, se totiž rozhodlo o nové funkci budovy při Národní třídě, která se měla stát Novou scénou Národního divadla.¹⁰⁸ Nové řešení předkládal Pavel Kupka, Zdeněk Kuna a Karel Prager. Pro realizaci byl nejprve vybrán projekt Zdeňka Kuny, ten však k realizaci požadoval prodloužení lhůty. To se ale nelíbilo městskému výboru komunistické strany, který nakonec vybral vizi Karla Pragera.¹⁰⁹ Jeho výhoda spočívala nejen v kvalitně vypracovaném projektu, ale také v příslibu, že bude stavba dokončena k plánovanému

¹⁰⁴ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ, K., *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha, 2019, s. 171

¹⁰⁵ SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *20. století české architektury*. Praha, 2016, s.196

¹⁰⁶ tamtéž

¹⁰⁷ Historie - Národní divadlo. [online]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/sceny/nova-scena/historie>

¹⁰⁸ tamtéž

¹⁰⁹ BIEGEL, Richard a Radomíra SEDLÁKOVÁ. *Nová scéna Národního divadla*, Praha:, 2010.

stoletému výročí.¹¹⁰ Budova Nové scény Národního divadla byla nakonec postavena mezi lety 1977 a 1983 a je dílem architekta Karla Pragera ve spolupráci se Stanislavem Libenským.

Mezi historickou budovou národního divadla a voršilským klášterem tedy vyrostly celkem tři objekty. Provozní budova, restaurační budova a budova divadelní a společenská. Stavba přiléhající baroknímu klášteru voršilek slouží společenským účelům. Mimo vstupní halu se v ní nachází kavárna a foyer před vstupem do divadelního sálu. Tomuto účelu, tedy setkávání lidí, odpovídá také řešení vnější fasády, která je tvořena celoskleněným opláštěním z termálního skla¹¹¹, umožňujícím komunikaci interiéru s exteriérem. Díky tomu stavba působí velice čistě a klidně a nabízí atraktivní pohled na tepající Národní třídu.¹¹²

Objem druhé stavby, stojící nejbližší Národnímu divadlu a sloužící provozním účelům, se z přízemí zvedá na masivních pylonech, pod kterými lze projít až do ulice Ostrovní. Fasáda je opět tvořena zejména sklem kouřově hnědé barvy a směrem nahoru se zkoseně zužuje, stejně jako budova restaurační.¹¹³

Třetí a nepochybně nejdůležitějším objektem je budova samotné Nové scény. Jeho na první pohled až skulpturální vzhled je charakteristický zvláště tvarovanou skleněnou masou nesenou na mohutných pylonech, mezi kterými se otevírá průchod na divadelní piazzettu.¹¹⁴ Hmoty od prvního patra výše je tvaru dole, nahoře a na nárožích zkoseného kvádrů, obloženého více než čtyřmi tisíci dutými skleněnými tvarovkami z dílny sklářů Stanislava Libenského a Jaroslavy Brychtové. Tyto tvarovky, vážící každá 40 kg, mají různě vyfoukané profily, takže na fasádě dohromady tvoří mohutný šikmý reliéf, jež dokonale

¹¹⁰ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ, K., *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha, 2019, s. 171

¹¹¹ Termální sklo je opatřeno tenkou vrstvou kovu, která zabraňuje procházení infračerveného (tepelného) záření. Díky tomu se interiér budovy nepřehřívá.

¹¹² Historie - Národní divadlo. [online]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/sceny/nova-scena/historie>

¹¹³ HORÁK, O., *Praha brutálně krásná: mimořádné stavby postavené v Praze v letech 1969-1989*. Praha, 2018, s. 56

¹¹⁴ Historie - Národní divadlo. [online]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/sceny/nova-scena/historie>

doplňuje zalamovaný tvar fasády. Skleněné tvarovky a celková mohutnost divadelní budovy však neplní pouze funkci estetickou. Po změnách v projektu se museli architekti vypořádat zejména s odhlučněním a zvukovou izolací budovy stojící přímo na frekventované Národní třídě. Hlavním izolantem je tedy obložení z kubánského hadce, jehož zelená barva místy prosvítá i pod tvarovkami.¹¹⁵

Tři zdánlivě oddělené budovy jsou mezi sebou vzájemně propojeny podzemními chodbami a nadzemními koridory.¹¹⁶ Díváme-li se na budovy Národního divadla z Národní třídy směrem k řece, naskytne se nám působivý pohled na všechna tři průčelí, která se kaskádovitě rozvíjí. Jako první spatříme zalomený roh lesklé fasády ze skleněných desek, na kterou navazuje mírně předstupující budova Nové scény. Ta však není vysunuta natolik, aby zastínila Zítkovu historickou budovu, kterou vidíme v pozadí. Stavby jako by si vzájemně vytvářely prostor, aniž by jedna druhou zastiňovala a tvoří tak dokonalou souhru.

Ačkoliv patrně největším uměleckým dílem vzhledem k rozsahu je sama skleněná fasáda z foukaných tvarovek, duo Brychtová & Libenský nebylo jedinými umělci, kteří se na estetice Nové scény podíleli. Točitým schodištěm prochází z přízemí až do foyer v horním patře objemný skleněný světelný objekt od Pavla Hlavy a Jaroslava Štursy.¹¹⁷ Taktéž bar kavárny osvětlují svítidla v podobném stylu, též z dílny Pavla Hlavy.

Ve vstupní hale je k vidění socha *Píseň rodné země* od Miloše Axmana, v hlavním foyer pak obraz *Česká krajina* od Františka Jiroudka. Třetí patro zdobí reliéf *Umění* od Jana Simoty a kovový emblém ve tvaru oka nad vstupem je dílem Zdeňka Kovářského. Umělecká díla se však nachází i v exteriéru Nové scény, autorem sochy *Znovuzrození* na nádvoří je Josef Malejovský.¹¹⁸

¹¹⁵ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ, K., *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha, 2019, s. 172

¹¹⁶ Historie - Národní divadlo. [online]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/sceny/nova-scena/historie>

¹¹⁷ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ, K., *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha, 2019, s. 172

¹¹⁸ archiweb.cz - Dostavba okolí Národního divadla a Nová scéna. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 02.03.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/en/b/dostavba-okoli-narodniho-divadla-a-nova-scena>

Vnitřními prostory prostupuje všudypřítomná zeleň obložená z kubánského serpentinitu z oblasti Serrano. Osvětlení je řešeno pomocí čtvercových kazetových podhledů navržených Karlem Pragerem a výrazný je také prvek plastického podhledu ve foyer.

Co se týká samotného divadelního sálu, původním navrhovaným řešením byl variabilní prostor poskytující možnost třech uspořádání jeviště a hlediště. Byla jím tzv. kukátková scéna, alžbětinská scéna a aréna. Tato představa se však v průběhu denního provozu ukázala jako nesplnitelná, vzhledem k velké časové náročnosti při přestavování jednotlivých scén. V současné době se tedy využívá výhradně hlediště pojaté jako amfiteátr s kukátkovým uspořádáním.¹¹⁹

Zub času se nejvíce podepsal na těžkých kožených sedačkách v hledišti. Jejich původně zelené opěrky vlivem opotřebení přirozeně praskají a prodírají se. Namísto kompletní renovace se však dočkaly pouze částečného nahrazení koženkovými záplatami, jejichž jasně zelená barva působí na původní vybledlé kůži až groteskním dojmem.

Nová scéna- obluda nebo skvost?

Budova Nové scény se od své výstavby stále drží účelu, ke kterému byla vystavěna, tedy konání divadelních představení a setkávání lidí při nejrůznějších kulturních příležitostech. Piazzetta mezi jednotlivými budovami je často využívána pro nejrůznější happenings, představení alternativních umělců (tzv. pop-up shows) nebo pravidelné trhy lokálních tvůrců. V roce 2016, v roce nedožitých 80. narozenin prvního českého prezidenta Václava Havla, bylo toto prostranství přejmenováno na náměstí Václava Havla. Na památní místo byla k této příležitosti umístěna skulptura od sochaře Kurta Gebauera v podobě 160 cm vysokého žulového srdce.¹²⁰

Prostor Nové scény tedy rozhodně není místem, které by zelo prázdnotou, přesto však je tato výrazná stavba mnoha lidem proti srsti. Vycházejíc z mnoha diskusí je to zejména její monumentální vzhled, který stavbě vysloužil mnoho nelichotivých přezdívek. Nové scény

¹¹⁹ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ, K., *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha, 2019, s. 172

¹²⁰ archiweb.cz - Piazzetta Národního divadla ponese název náměstí Václava Havla. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 08.03.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/piazzetta-narodniho-divadla-ponese-nazev-namesti-vaclava-havla>

si, zejména v porovnání s vedle stojící historickou budovou, nelze nevšimnout, pozorovatele však mimo jiné dráždí také spojení s dobou, ve které stavba vznikala. Snahou o zodpovězení otázky, zda je budova Nové scény krásná či ošklivá, jsou plná diskusní fóra. Tato práce pro ilustraci uvádí protichůdné názory dvou odborníků na architekturu, uznávanou architektku Evu Jiříčnou v rozhovoru pro Český rozhlas a popularizátora architektury a umělce Vladimira 518 v rozhovoru pro DVTV.

Kritika architektky Jiříčné ve směru k Nové scéně je spojena především s mohutnou formou hlavní budovy, tedy tou, která je tvořena tisíci skleněnými tvarovkami lahově zeleno-hnědé barvy¹²¹. Architektka, která je známá pro časté využití skla jak v interiéru, tak v exteriéru a má bohaté zkušenosti také s využitím skla jako nosného prvku, v rozhovoru argumentuje tím, že ozařováním byla skleněným tvarovkám sebrána jedna z hlavních vlastností skla, kterou je jeho průsvitnost. „*Kovové pozadí úplně zničí charakter skla, takže to sklo už není průsvitné. Sice se dá pořád umývat, ale už to není sklo. Už jím to světlo neprochází, světlo se od něj odráží.*“¹²² Jako alternativu uvádí možnost skleněnou fasádu prosvítit, ať už celou její plochu, nebo alespoň v některých částech. Jiříčná v rozhovoru hovoří i o pocitu, který z má ze staveb postavených v brutalistním stylu obecně. „*Já osobně mám s brutalismem problém. Já se v betonové budově necítím dobře, brutalismus jako forma mně osobně není příjemná*“¹²³

Jakkoliv se tento výrok může zdát jako pouhé vyjádření subjektivního pocitu, který není podložen žádnými vědeckými či doložitelnými argumenty, musíme myslet na to, že architektura se bezprostředně dotýká našeho každodenního života a i pocity v ní tedy hrají velkou roli. Ostatně argument, že se lidé necítí v okolí brutalistních budov komfortně, je velmi častý, což je podstatný paradox vzhledem k tomu, že je nová scéna stavbou, ve které by se lidé měli setkávat.

¹²¹ Tvarovky se zabarvovaly speciální technologií ozařování ionizačním zářením. Prováděno bylo v Ústavu pro výzkum, výrobu a využití radioizotopů v Praze.

¹²² Radio Wave [online]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/eva-jiricna-kazdy-architekt-dela-chyby-co-se-povede-je-pristi-projekt-ktery-6945686>

¹²³ tamtéž

Zajímavý protipohled nabízí v rozhovoru umělec Vladimír 518, který se dlouhodobě zabývá snahou o přiblížení této kontroverzní architektury široké veřejnosti. V září roku 2015 prováděl v rámci projektu „Nejošklivější architektura“ pod záštitou vzdělávací platformy Scholastika novou scénou Národního divadla, s cílem upozornit na její kvality.

Hned na počátku rozhovoru zazní otázka zdánlivě velmi povrchní, avšak v případě této budovy velmi častá a diskutovaná a to, co se výtvarníkovi na Nové scéně vlastně líbí. Vladimír Novou scénu charakterizuje jako ikonickou stavbu. „...je to jedna z budova, která mi pomohla najít cestu k celé té generaci architektů, což se netýká jenom Karla Pragera. Mě na ní zajímá to, že je to vlastně ikonická stavba, která zastupuje mnohem širší pole staveb, architektů a tendencí té doby.“¹²⁴

Vladimír 518 v rozhovoru naráží na častý fenomén, se kterým se v souvislosti s těmito stavbami setkáváme, a to nazývání brutalistní architektury „komunistickou“ či „socialistickou“ architekturou. Pravdou sice je, že se tyto stavby stavěly v období socialismu, dle jeho slov se však „formálně a výtvarně jedná o architekturu světovou a západní“.¹²⁵ Architektonické tendence této doby, tedy po druhé světové válce téměř až do konce století, odpovídají dle jeho slov běžným výkyvům ve výtvarném umění. Je běžné, že po období střídmosti na přichází obdob vzdoru a vzepětí, které se projevuje určitou drzostí, tvrdostí a expresivními výrazy, které se projeví použitím provokativních či futuristických forem. „Zrovna tato generace architektů je pro to typická. Ta doba byla drzá, ta tendence v té architektuře byla drzá a oni byli dětmi své doby.“¹²⁶ Zajímavé je, v době, která je lidmi přijímaná jako nesvobodná, šedivá a nelidská, vznikaly právě takto výrazné, provokativní a

¹²⁴ Vladimír 518: Za komunismu se stavělo mnohem odvážněji než teď, „nejošklivější“ stavby chci chránit - Aktuálně.cz. Video - Aktuálně.cz [online]. Copyright © [cit. 13.03.2020]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/vladimir-518-za-komunismu-se-stavelo-mnohem-lepe-nez-ted-nej/r~6370249c636211e5b6b20025900fea04/>

¹²⁵ tamtéž

¹²⁶ Vladimír 518: Za komunismu se stavělo mnohem odvážněji než teď, „nejošklivější“ stavby chci chránit - Aktuálně.cz. Video - Aktuálně.cz [online]. Copyright © [cit. 13.03.2020]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/vladimir-518-za-komunismu-se-stavelo-mnohem-lepe-nez-ted-nej/r~6370249c636211e5b6b20025900fea04/>

inovativní stavby. Politický tlak se v té době totiž tolik na samotnou formu nezaměřoval a tvůrci tak měli paradoxně mnohem volnější možnosti.

Porovnáme-li tyto podmínky se současnou dobou, ve které se architekti potýkají zejména s tlakem ekonomickým, kvůli čemuž jakýkoliv nadstandartní přístup k formě není příliš podporován, dojdeme jednoduše k důvodům, proč se dnes stavby poválečného formátu již nestaví. Tím se pomalu dostáváme ke snaze o těchto budovách nejen vzdělávat, ale také je ochraňovat, což se snaží také sám výtvarník. V rozhovoru poukazuje na vzrůstající tendenci veřejnosti tyto budovy¹²⁷ bourat.

V umění není výjimkou, že se autoři setkávají s uznáním až po uplynutí mnoha let a není tomu jinak ani v architektuře. Proto je nutné ve věci bourání staveb, které nám momentálně možná připadají ošklivé, postupovat velmi opatrně a komplexně. Může se totiž stát, že zbouráme jedinou stavbu svého druhu, kterou již z mnoha různých důvodů nebude možné realizovat znovu a i kdyby ano, nikdy již nebude tím pravým otiskem doby, ve které tato architektura původně vznikala.

Z obou protichůdných názorů si posluchač na Novou scénu nepochybně vytvoří svůj vlastní pohled. Základní tezí byly však výtky veřejnosti zejména k estetice nové budovy Národního divadla. Ač jsou estetika a vzhled nepochybně tím prvním, co nejen na stavbách hodnotíme, ráda bych tuto část shrnula citací Vladimíra 518, který pozorovatele vyzývá k překročení hodnocení pouhým okem, k nahlédnutí širšího kontextu a uznání hodnot mnohem hlubších, které nejen tato brutalistní stavba nepochybně má a díky kterým bychom ji měli respektovat: *„Měli bychom se dostat dál, za tu myšlenku že to je ošklivé. Ty věci jsou skutečně kulturně důležité, technologicky důležité, architektonicky důležité a my se musíme dostat o krok dál. Je naivní neustále opakovat, že Nová scéna je ošklivá, protože to není vůči té budově a vůči tomu příběhu adekvátní.“*¹²⁸

¹²⁷ V rozhovoru uvádí například obchodní dům Ještěd v Liberci, komplex Trasgas či Libeňský most

¹²⁸ Vladimír 518: Za komunismu se stavělo mnohem odvážněji než teď, „nejošklivější“ stavby chci chránit - Aktuálně.cz. Video - Aktuálně.cz [online]. Copyright © [cit. 13.03.2020]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dtv/vladimir-518-za-komunismu-se-stavelo-mnohem-lepe-nez-ted-nej/r~6370249c636211e5b6b20025900fea04/>

1.5 Dům bytové kultury

Budova, která si od svého postavení stále více či méně zdařile drží svůj původní účel, je Dům Bytové kultury na Budějovickém náměstí. Tento dům je další brutalistní perlou z dílny rodiny Machoninových, tentokrát však jde o projekt výhradně Věry Machoninové. Stavba obchodního centra, které mělo být výkladní skříní českého nábytkářského průmyslu a bytového designu započala roku 1972, současně s výstavbou stanice metra Budějovická. Na vzhledu budoucího Budějovického náměstí se architektka Machoninová podílela již v šedesátých letech prací na územním plánu. Následně byla prodejcem a investorům doporučena tehdejšími hlavními architekty města Prahy Jiřím Voženílkem¹²⁹ a pro výstavbu obchodního domu byla vybrána bez architektonické soutěže¹³⁰, což bylo na svou dobu velmi neobvyklé. Vzhled Budějovického náměstí však nikdy tak jako na jejích plánech nevypadal.¹³¹ Investorem výstavby byl oborový podnik Nábytek¹³² a využití byli výhradně domácí dodavatelé.¹³³ První zákazníci se v něm však začali procházet až v roce 1981.

Podobně jako budova Transgasu byl Dům bytové kultury opatřen vertikálně profilovaným opláštěním z patinujících ocelových plechů Atmofix.¹³⁴ Jediný barevný akcent na hnědočerné ploše tvoří rámy pásových oken výrazně červené barvy. Budova má čtvercový půdorys a obklopuje ji členitý parter tvořený několika terasami, chodníky, schodišti a nájezdovými rampami. Z boku k budově přiléhají uzavřené schodišťové věže z pohledového betonu, které jsou pro stavby manželů Machoninových již téměř typické a ke geometricky ostré budově tvoří příjemný kontrast organického charakteru. Ačkoliv zvenku samotná stavba vypadá mnohem nižší, v řezu je vidět, že se jedná o budovu osmipatrovou.

¹²⁹ V této době většina podobných staveb vznikala z principu architektonické soutěže. DBK však vznikl přímým zdáním investora.

¹³⁰ MATĚJKA, Ivan a Jan Jakub OUTRATA. *Slavné stavby Prahy 4*. Praha, 2008, s. 149

¹³¹ Mimo DBK měly na Budějovickém náměstí stát budovy Mladé fronty, lázně či kino. (Zdroj: <http://retro.dbkpraha.cz/osobnosti.php>)

¹³² Na rozdíl od obchodních domů Kotva nebo Máj, které financovalo ministerstvo vnitřního obchodu (Zdroj: <http://retro.dbkpraha.cz/dum-bytove-kultury.php>)

¹³³ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ, K., *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha, 2019, s. 145.

¹³⁴ Tamtéž

To je dáno tím, že patra nejsou umístěna klasicky nad sebou, ale na střídačku do sebe „zapadají“. V jedné polovině budovy jsou umístěna patra lichá a v druhé polovině patra sudá, o polovinu konstrukční výšky posunutá.¹³⁵ Uprostřed budovy se pak rozprostírá otevřený prostor po stranách lemovaný eskalátory, které jednotlivá patra spojují. Přímo součástí budovy je také nástupní stanice metra Budějovická, jejíž výdechy ventilace připomínají plechový sad a odkazují k autorčině technicistnímu přístupu k architektuře.¹³⁶ Součástí stavby byly také rozlehlé podzemní garáže sloužící zásobování, které však s postupem času svůj význam ztratily. Vjezdy do nich byly totiž vyprojektovány s ohledem na rozměry nákladních aut v době vypracovávání projektu. Během deseti let výstavby se však auta dodavatelů postupně zvětšovala a tak často docházelo k tomu, že nábytek musel být vyložen ještě před vjezdem zásobovacích garáží.¹³⁷ Mohutnost, avšak jednoduchost stavby zvenku velmi kontrastuje s jejím členitým interiérem, který spíše než jako obchod působí jako výstavní galerie. Ačkoliv se sem z celé Prahy stěhovaly obchody s nábytkem rozličných značek,¹³⁸ nákupní plocha je velmi rozlehlá a otevřená (oproti dispozici v současné době stavěných obchodních center s jednotlivě oddělenými obchody). Mimo prodejní plochy se však v budově nacházel také kinosál, restaurace a snack-bar, šatna s úschovnou a ateliéry architektů a aranžérů kdykoliv připravených vytvořit zákazníkům návrh přímo na míru jejich představ.¹³⁹

Protože dům prezentující to nejlepší z nábytkového designu musí sám reprezentovat co nejlépe, nenavrhla ing. Machoninová jen samotnou stavbu, ale také interiéry. Ty jsou tvořeny základní barevnou paletou červené, zelené a tmavě modré, přičemž každá z barev

¹³⁵ Tamtéž

¹³⁶ archiweb.cz - Dům bytové kultury. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 04.11.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/dum-bytove-kultury>

¹³⁷ VORLÍK, P., BRŮHOVÁ, K., *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha, s. 145.

¹³⁸ K sehnání zde byl například nábytek značek TON, Interier Praha, Dřevotvar, Jitona, HIKOR nebo UP. (Zdroj: <http://retro.dbkpraha.cz/dum-bytove-kultury.php>)

¹³⁹ dbkpraha.cz - Dům bytové kultury. [online]. Copyright © Copyright, Všechna práva vyhrazena. [cit. 04.11.2019]. Dostupné z: <http://retro.dbkpraha.cz/osobnosti.php>

plnila svůj rozlišovací účel.¹⁴⁰ Těmito barvami bylo mořeno dřevěné obložení nákupních prostor a také velkorysý zvlněný podhled stropu v atriu. Speciálně pro DBK byl navržen také mobiliář ve spolupráci se zvuknými jmény jako TON nebo Interier Praha.

Věra Machoninová při navrhování spolupracovala s výběrem těch nejlepších designérů a umělců své doby. Logo pro Dům bytové kultury navrhl Jiří Rathouský, grafik a typograf, který je považován za jednoho z nejvýznamnějších českých grafických designérů 20. století.¹⁴¹ Logo bylo tvořeno malými zkratkovými písmeny. Písmo, Jiří Rathouský pro tyto účely vytvořil, mělo okrouhlé tvary a bylo využito například také na reklamních polepech služebních aut. Posazením písmen „d“ a „b“ v logu těsně vedle sebe však často docházelo k nedorozuměním při čtení samotné zkratky, kterou lidé nezdědka četli jako „ollok“.¹⁴²

S manželi Machoninovými na jejich návrzích nejednou spolupracoval také sochař Slavoj Nejdl, který interiér DBK obohatil o betonový reliéf prostupující třemi patry. Tato monumentální plastika vznikla *„otiskem z negativní formy vyrobené přímo v dřevěném bednění při odlévání nosné betonové stěny.“*¹⁴³ Umělecké dílo se zde tak stává doslova neoddělitelnou součástí nosné konstrukce budovy.

Červeně namořené dřevěné obložení stěny kinosálu ozvláštnil sochař Václav Markup reliéfem nazvaným *„Žongléři“* a textilní výtvarnice a scénografka Alice Kuchařová vytvořila velkoformátovou¹⁴⁴ tapiserii nesoucí název *„Radost“*.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Červená barva lemovala prostor pro zákazníky, lahvově zelená oddělovala kanceláře a služební prostory a tmavě modrá byla využita v kinosálu a na informačních panelech. (Zdroj: <http://retro.dbkpraha.cz/dum-bytove-kultury.php>)

¹⁴¹ Jiří Rathouský dále navrhl například grafiku a typografii informačního systému pražského Metra nebo grafickou podobu několika českých knižních edic. Vytvořil také informační systém hotelů Intercontinental nebo Thermal. (Zdroj: FABEL, Karel. *Současná typografie*. Praha: Odeon, 1981. Soudobé české umění.)

¹⁴² dbkpraha.cz - Dům bytové kultury. [online]. Copyright © Copyright, Všechna práva vyhrazena. [cit. 04.11.2019]. Dostupné z: <http://retro.dbkpraha.cz/osobnosti.php>

¹⁴³ Tamtéž

¹⁴⁴ Její rozměry jsou 200 x 270 cm

¹⁴⁵ dbkpraha.cz - Dům bytové kultury. [online]. Copyright © Copyright, Všechna práva vyhrazena. [cit. 04.11.2019]. Dostupné z: <http://retro.dbkpraha.cz/osobnosti.php>

Domu bytové kultury nemohlo chybět ani dílo ikon českého uměleckého sklářství, Jaroslavy Brychtové a Stanislava Libenského,¹⁴⁶ kteří jej ozvláštnili skleněným sloupem s názvem „Květ“.¹⁴⁷

Současnost

V osmdesátých letech byl DBK jasným cílem každého, kdo si chtěl zařídit svůj domov, zejména tedy čerstvých obyvatel rychle vyrůstajících panelákových sídlišť. Na zboží se vypisovaly čekací listiny ale dostat se i jen na ně bylo často velmi náročné, takže do Domu bytové kultury se chodilo i byt jen pro inspiraci.

Po roce 1989 už o.p. Nábytek přestává být monopolním prodejcem nábytku a na trh vstupuje nábytkářský řetězec *IKEA*, který si v DBK vytvořil první showroom a prodejnu v České republice.¹⁴⁸ V devadesátých letech pak budovu provozovala obchodní síť *PRIOR* a po přelomu tisíciletí následovala první vlna přestaveb. Jejím cílem byla hlavně bezbariérovost, nové technické rozvody a modernizace prodejních ploch korespondující s novými obchodními tendencemi 21. století. Budova však necitlivými rekonstrukcemi dosti utrpěla. Zlikvidována byla většina vnitřního vybavení včetně speciálně navrženého nábytku i uměleckých děl a barevně mořené dřevěné obložení a zábradlí bylo nahrazeno bílými deskami a nerezem.

Umělecká díla, která ve své době musela povinně tvořit pevnou část rozpočtu na novou budovu, stejně jako původní logo, se nevyhnula působení času i změnám v myšlení společnosti. Původní jednoduchou typografii loga nahradilo logo nové, barevnější a moderní. Dřevěný reliéf Václava Markupa se dnes namísto kinosálu nachází v 6. patře, vyhrazeném služebním účelům, stejně jako velkoformátová tapiserie Alice Kuchařové. Během dostavby Budějovického náměstí byl zničen také skleněný sloup z dílny Brychtová & Libenský a jediným dochovaným a veřejnosti přístupným uměleckým dílem je tak betonová

¹⁴⁶ Duo Brychtová & Libenský je s brutalistní architekturou neodmyslitelně spjato zejména díky unikátnímu řešení opláštění Nové scény Národního divadla skleněnými tvárniciemi.

¹⁴⁷ dbkpraha.cz - Dům bytové kultury. [online]. Copyright © Copyright, Všechna práva vyhrazena. [cit. 04.11.2019]. Dostupné z: <http://retro.dbkpraha.cz/osobnosti.php>

¹⁴⁸ Tamtéž

plastika Slavoje Nejdl, která své životaschopnosti vděčí nejspíš zejména proto, že je součástí nosné stěny a nelze ji tedy nikam přemístit ani demontovat.¹⁴⁹

V současné době již obchodní dům opět používá svého původního názvu a momentálně v něm najdeme obchody nejen s nábytkem, jejichž četné reklamy se vyjímají na Atmofixové fasádě. Postupem času se proměnila také tvář celého Budějovického náměstí, na jehož ploše přibýlo několik dalších budov. Původní plán architektky Machoninové postavit zde solitérní budovy až skulpturálního charakteru byl nahrazen výstavbou, která monumentalitu Domu bytové kultury spíše zatlačuje.

V roce 2018 pražský magistrát kvůli jejímu chátrajícímu stavu uzavřel rozlehlou terasu a k ní přiléhající jižní vestibul a výstup z metra. Důvodem bylo zejména zatékání do konstrukce a její koroze, jelikož terasa od svého vybudování v roce 1977 nebyla nijak opravovaná. Naplánovanou rekonstrukci zbrzdily zejména spory o to, komu tento prostor patří¹⁵⁰ a zda je vůbec opravitelný. Zatímco magistrát města jej považoval za neopravitelný a vhodný k demolici, Dům bytové kultury je toho názoru, že terasa v havarijním stavu není. V únoru roku 2019 podepsal magistrát, jeden soukromý vlastník, dopravní podnik, Česká spořitelna a Dům bytové kultury memorandum, ve kterém se zavazují ke spolupráci na projektu opravy tohoto prostoru.¹⁵¹

DBK- zachovat či modernizovat?

V diskusích, týkajících se Domu bytové kultury se nejčastěji skloňuje téma jeho rekonstrukce. Při příležitosti výstavy *Věra a Vladimír Machoninovi 60'/70'*, která se konala v roce 2010 ve Fragnerově galerii, vydal předseda představenstva DBK Miroslav Velfl komentář, na který poté reagovali také zástupci odborné obce architektů. Oba články vyšly

¹⁴⁹ dbkpraha.cz - Dům bytové kultury. [online]. Copyright © Copyright, Všechna práva vyhrazena. [cit. 04.11.2019]. Dostupné z: <http://retro.dbkpraha.cz/osobnosti.php>

¹⁵⁰ Stavba DBK není zapsaná v katastru nemovitostí a teprve v roce 2013 bylo rozhodnuto, že patří hlavnímu městu. (Zdroj: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/stanice-metra-budejovicka-oprava-magistrat-dbk_1904280600_dbr)

¹⁵¹ Další průtahy v opravě chátrající Budějovické. „Byl jsem moc velký optimista,“ přiznává pražský radní. iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy [online]. Copyright © 1997 [cit. 09.11.2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/stanice-metra-budejovicka-oprava-magistrat-dbk_1904280600_dbr

na webu zaměřujícím se na architekturu¹⁵² a velmi dobře shrnují většinu argumentů, se kterými se v souvislosti s rekonstrukcí DBK můžeme setkat nejčastěji.

Pan Velfl v článku¹⁵³ reaguje zejména na komentáře, které hodnotí rekonstrukci DBK jako necitlivou a nerespektující původní autorská práva architektky Machoninové. Zdůrazňuje v něm, že kvalita architektury by se neměla posuzovat pouze v horizontu její největší slávy, ale také v širších souvislostech dnešní doby. Dle jeho vlastních slov: „Rekonstrukci jsme byli nuceni provést, protože valná část původních architektonických a technických řešení i jejich pozdějších úprav byla nefunkční. Zde je potřeba si uvědomit, že proti socialistickému obchodu, pro který byla budova koncipována, se radikálním způsobem změnil požadavky zákazníků i prodejců!“¹⁵⁴ Dále uvádí, že některé části budovy, jako kinosál, šatny, či kanceláře architektů nebyly využívány dle očekávání ani v době zahájení provozu. Například právě poradna bytových architektů a aranžérů nemohla z principu fungovat ne proto, že by zákazníci neměli o jejich služby zájem, ale zejména proto, že jim zkrátka neměli co navrhnout z důvodu nedostatku zboží.

DBK PRAHA jako investor vypsalo výběrové řízení, kterého se prostřednictvím ateliéru Kordovský-Kordovská¹⁵⁵ Věra Machoninová přihlásila také, avšak její návrhy dle slov investora problémy stárnoucího DBK nijak neřešily.¹⁵⁶ „Potřebovali jsme tehdy nutně „srovnat krok“ s okolními nově budovanými nákupními centry, alespoň co se týče pohodlí pro zákazníky a komfortu interiérů. Konkrétně jsme chtěli umožnit pohodlný a jednoduchý pohyb zákazníků jak vertikálně mezi patry, tak i uvnitř jednotlivých podlaží (nové eskalátory a výtahy z úrovně od metra do všech podlaží), prosvětlit vnitřní atrium i s okolními

¹⁵² archiweb.cz. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 16.11.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz>

¹⁵³ archiweb.cz - DBK překročilo svůj stín a... žije!!!. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 16.11.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/dbk-prekrocilo-svuj-stin-a-zije>

¹⁵⁴ Tamtéž

¹⁵⁵ Jedná se o ateliér, který vlastní dcera Věry Machoninové s manželem.

¹⁵⁶ archiweb.cz - DBK překročilo svůj stín a... žije!!!. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 16.11.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/dbk-prekrocilo-svuj-stin-a-zije>

*uskočenými patry a vymanit všechny interiérové prostory z pochmurné atmosféry všudypřítomného temně rudého koloritu.*¹⁵⁷, vysvětluje Miroslav Velfl v článku.

Stojí si za tím, že rekonstrukce respektuje rukopis autorky zachováním eskalátorů, zvlněného podhledu v atriu i pohledových betonů a zároveň odpovídá požadavkům zákazníků i prodejců na obchodní centrum dnešní doby, a to zejména zvětšením prodejních ploch na maximum.¹⁵⁸

Na tento článek nejprve v komentářích a později komplexnějším samostatným článkem na stejném webu reagují architekti Ondřej Beneš, Pavel Směták a docent Oldřich Ševčík. Ti hned v jeho úvodu zdůrazňují, že základní idea Domu bytové kultury nebyla čistě obchodní, ale zejména expoziční, v dnešním slovníku se jednalo vlastně o showroom.¹⁵⁹ Již v době svého vzniku zde byla aplikována marketingová metoda již notoricky známá v dnešní době a sice, že je zákazník veden postupně všemi patry, aby si mohl prohlédnout zboží ve všech odděleních.

Co se interiéru týče, kritizují architekti ponížení velkorysé schodišťové dvorany na prodejní plochu supermarketu, změny v šířích eskalátorů a radikální změnu barevnosti, která temně rudý, smaragdově zelený a modrý vizuál mění v rámci „prosvětlování“ na unifikovanou bílou.¹⁶⁰ Kritice se ale nevyhly ani exteriéry budovy, které prošly četnými úpravami. „Došlo ke zrušení vykonzolování horní hmoty nad přízemí posunutím obvodové prosklené stěny až na obvod domu..¹⁶¹, což mělo za důsledek ztrátu dojmu levitující masy.

¹⁵⁷ archiweb.cz - DBK překročilo svůj stín a... žije!!!. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 16.11.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/dbk-prekrocilo-svuj-stin-a-zije>

¹⁵⁸ Nové prodejní plochy byly vytvořeny díky rozšíření do prostorů původních skladů ve spodních patrech budovy.

¹⁵⁹ archiweb.cz - Dům bytové kultury v Praze, otázky vztahu architektonické ideje a komerční praxe. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 16.11.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/dum-bytove-kultury-v-praze-otazky-vztahu-architektonicke-ideje-a-komereni-praxe>

¹⁶⁰ tamtéž

¹⁶¹ tamtéž

Mimo půdorys stavby byly vysunuty také prostory gastro provozu, což jen dokazuje pokusy o zvětšování plochy v rámci konzumního způsobu života.

Patinující ocel Atmofix, jež je použita na opláštění domu, vyžaduje specifické zacházení zahrnující především vzdušnost. V současné době je však velká plocha fasády pokryta reklamami, které přístupu vzduchu k jejímu povrchu zamezují. Nejde tu tedy pouze o otázku estetiky, ale také o problematiku životnosti tohoto materiálu v těchto podmínkách.¹⁶²

Zástupci odborné veřejnosti závěrem článku kvitují alespoň, že se u DBK podařilo zachovat přinejmenším jeho stavební podstatu a dům stále žije účelem, pro který byl navržen a postaven, což je zásluha zejména současného majitele, Miroslava Velfla.¹⁶³ Na otázku, jak kvalitní obsah dnes ve „výkladní skříni českého nábytku“ čeká a do jaké míry současný stav odpovídá myšlence architektky Machoninové, si již každý návštěvník musí zodpovědět sám.

¹⁶² archiweb.cz - Dům bytové kultury v Praze, otázky vztahu architektonické ideje a komerční praxe. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 16.11.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/dum-bytove-kultury-v-praze-otazky-vztahu-architektonicke-ideje-a-komerčni-praxe>

¹⁶³ tamtéž

Praktická část

Období moderní architektury ve výuce základních i středních škol často zcela chybí a není mu věnována žádná, nebo jen velmi malá pozornost. Architektura přitom utváří nejen estetické cítění, ale také vztah ke kulturním hodnotám a památkám, které se nachází například v místě bydliště nebo v hlavním městě. Rozhodla jsem se tedy vytvořit nástin didaktického celku, který může učitelům při výuce tohoto často přehlíženého tématu napomoci a který žákům středních škol či gymnázií stavby tohoto stavebního stylu představí.

S ohledem na rámcový vzdělávací plán pro gymnázia může být architektura vyučována v rámci vzdělávací oblasti Občanský a společenskovědní základ, Dějepis a také v rámci oblasti Umění a kultura. V ideálním případě by mělo docházet k propojování a prolínání poznatků ze všech těchto předmětů, ideálně za vzájemné spolupráce daných učitelů či dokonce s využitím tandemové výuky. V praxi se žáci o architektuře dozvídají nejčastěji v rámci dějepisu. Stejně tak, jako se často diskutuje problém opomíjení probírání moderních dějin (ať už z časových nebo jiných důvodů), zastavuje se však i výuka architektury velmi často v období baroka a o moderní architektuře se žáci bohužel nedozvídají nic. Často tak ani netuší, že jsou tyto stavby součástí jejich každodenní reality.

Téma architektury brutalismu jsem proto zpracovala jako exkurzi s následnou reflexí. Žáci středních škol a gymnázií se při ní setkají s danými stavbami „tváří v tvář“ a upevňují si tak poznatky, které dostali předem ve škole při motivační fázi. Reflexe po exkurzi může probíhat buď jednorázově po návratu do školy, nebo v rámci dlouhodobějších projektů (např. projektových týdnů). Stejně tak samotná exkurze nemusí být (zejména kvůli svému rozsahu) nutně zvládnuta během jednoho dne.

Při tvorbě tohoto didaktického celku jsem se snažila o citlivé propojení poznatků z dějepisu, základů společenských věd i výtvarné výchovy, exkurze by však měla být proveditelná i bez nutného zapojení vyučujících všech těchto předmětů. Snažila jsem se o adekvátní vzestupnou tendenci úkolů, tedy postup od nejlehčího po těžší, přičemž v závěru se didaktický materiál vrací opět na jeho začátek, kde se všechny znalosti propojují.

Důležitým aspektem pro mě bylo zapojení médií a chytrých telefonů, které žákům výuku zatraktivňují a učitelům ji mohou v mnohém usnadnit. Mimo moderní technologie je

ale ve vzdělávacím procesu velmi důležitý také aspekt praktický, moment, kdy si žáci na předmět výuky mohou nejen sáhnout, ale také dokonce sami nějaký vytvořit. Proto v závěru kapitoly zmiňuji další možnosti rozšíření výuky například o návštěvu výstavy Nebourat! nebo Lego workshopy v rámci projektu ČVUT. Je již na uvážení každého učitele, zda do těchto aktivit zapojí celou třídu, nebo je doporučí k dalšímu samostudiu žákům, kteří o téma projeví nadstandartní zájem.

2 Didaktické zpracování tématu Brutalismus pro SŠ

Didaktické zpracování je primárně určeno pro žáky středních škol a gymnázií, upraví-li se dle úrovně znalostí, jistě by bylo využitelné i v deváté třídě základní školy.

Žáci od učitele obdrží pracovní listy (viz přílohy na konci práce), které jsou základním pracovním materiálem po celou dobu výuky. Cílem je jednak, aby žáci během výuky plnili úkoly v nich uvedené, slouží ale také jako sešit na poznámky, který poté žákům zůstává k dispozici k dalšímu učení.

Trajektorie pronikání do tématu je rozdělena do tří hlavních částí označených v pracovním sešitě římskými číslicemi. **První**, která probíhá ve škole, je fází motivační a hlavním cílem je navození zájmu a probuzení mezipředmětových znalostí. V této fázi je ideální zapojit do výuky učitele dějepisu a výtvarné výchovy, kteří by žáky zejména u cvičení 2 a 3 seznámili s prvními fakty a případně dohlédli na jejich správnost. Cvičení jsou však bez problému zvládnutelná i bez spolupráce těchto kolegů.

Cvičení číslo jedna je následováno diskusí, případně sepsáním nejčastějších asociací na tabuli a jejich vysvětlením. V této fázi by se žáci měli seznámit zejména se základní charakteristikou tohoto architektonického stylu a původem jeho názvu.

Druhé cvičení cílí na poznání a rozlišení hlavních znaků brutalismu. Žáci se zaměřují zejména na vizuální stránku a učí se rozlišovat nejen tvary, ale také typické materiály, barvy a celkovou kompozici a výraz. Cvičení může být doplněno o srovnání brutalistních staveb se stavbami barokními, gotickými apod..

Ve třetím cvičení (a následně ve cvičení sedmém) dochází k zakotvení do historického kontextu. Žáci zapisují hlavní dějinné události na časovou osu, která je právě obdobím, ve kterém byly probírané stavby postaveny. Na toto cvičení se navazuje později ještě ve třetí fázi. Ačkoliv se předpokládá, že žáci tuto část dějin již znají, je vhodné si společně ty nejvýznamnější události připomenout. Může se tak stát například v hodině dějepisu.

Druhá fáze probíhá formou exkurze. V této části začíná být prostor pro mnoho modifikací. V první řadě záleží, zda se jedná o třídu mimopražskou, pro kterou by bylo vhodnější absolvovat celou exkurzi v jednom dnu, případně si trasu zkrátit a některou z památek

vynechat (pravděpodobně DBK, které se nachází mimo centrum), pražští si mohou pohodlně rozdělit exkurzi do dvou dnů. Všechny z vybraných staveb mají ve svém parteru dostatek místa na to, aby se celá skupina zastavila a poslechla si učitelův výklad. Na exkurzích však bývá častým problémem nepozornost nebo špatné podmínky pro poslech, či neschopnost učitele překřičet neposednou skupinu na rušné ulici. V případě, že se učiteli přeci podaří výklad říci, žáci si nejsou schopni takové množství informací zapamatovat.

Oba problémy by dle mého názoru mohl vyřešit podcast, tedy audiozáznam výkladu, který si žáci mohou přehrávat opakovaně, podle potřeby zastavovat, či se k určitým informacím vracet a to jak během, tak zejména po exkurzi, při vypracovávání dalších úkolů. Pro učitele to není nikterak velká komplikace a podcast mu v mnohém práci naopak ušetří. Svůj výklad jednoduše nahraje přes jakoukoliv aplikaci diktafonu (má-li škola k dispozici mikrofon, tím lépe) a preferovaným způsobem tento soubor pošle svým žákům, například přes Google classroom. Žáci si tak výklad mohou kdykoliv přes svůj mobilní telefon pustit.

Čtvrté cvičení vypracovávají žáci samostatně přímo na místě před konkrétní stavbou. K řešení pátého cvičení pak tvoří malé skupinky (ideálně tříčlenné) a společně pracují na jednotlivých úkolech. Úkoly jsou koncipovány tak, aby žáci byli nuceni si stavbu velmi dobře prohlédnout, soustředit se na detaily, nebo do budovy vstoupit a tím s ní přijít do těsnějšího kontaktu, nebát se jí. Ukazují jim, že ke stavbě patří také její okolí a umělecké předměty. Nápomocny jsou žákům také QR kódy, které stačí naskenovat fotoaparátem chytrého telefonu a pod kterými se ukrývají indicie. K plnění těchto úkolů je žákům k dispozici mapka s vyznačenými místy. To proto, že tento druh cvičení může být, dle šikovnosti a počtu skupin, časově náročnější. Jako možnost se tedy nabízí také postupné plnění těchto úloh ve volném čase, například během procházek městem s rodiči, či po cestě do školy.

Třetí fáze, tedy fáze reflexe či kontrolní, probíhá po skončení exkurze. V pracovním sešitě se k ní pojí cvičení šesté a sedmé, která žáci vypracovávají opět samostatně. K vyplnění tajenky mohou žáci využít podcastový výklad, po dohodě s vyučujícím případně internet, pokud se s daným výrazem nikdy předtím nesetkali. V ideálním případě by ale výklad učitele měl všechna tato slova obsahovat. Cílem není, aby žáci znali nazpaměť všechny odborné

termíny, ale spíše rozšíření obzoru o oblast, se kterou se doposud nesetkali. Pracují s předpokladem, že by některých žácích tato zkušenost mohla probudit zájem o daný obor.

V sedmém cvičení se vracíme opět na začátek, do první fáze, ve které žáci ještě mnoho o tématu „brutalismus“ nevěděli. Na počátku žáci zapisovali do časové osy historické události z období 1960-1975. Nyní k nim přidávají ještě roky výstavby jednotlivých staveb, které během exkurze poznali. S učitelem by poté měli zreflektovat souvislosti, které tímto znázorněním vyvstaly. Jako příklad můžeme uvést upálení Jana Palacha v roce 1969 a dostavbu budovy Federálního shromáždění v roce 1973, k níž architekt Karel Prager navrhl pomník k uctění jeho památky. Učitel by měl žákům vysvětlit, že na pylonu měla být původně umístěna ještě plastika nazvaná symbolicky „Plamen“, kterou však tehdejší politické zřízení nepovolilo...

Jelikož už takto se jedná o didaktický návrh vcelku rozsáhlý, následující aktivity navrhuji jako možná **rozšíření** k tématu či nahrazení některé z aktivit, případně možnosti, kde čerpat inspiraci jako učitel. Prvním takovým tipem je výstava *Nebourat! Podoby brutalismu v Praze*, která probíhá do listopadu 2020 ve Veletržním paláci. Výstavy tohoto typu skvělým doplněním školní výuky, ačkoliv probíhají pouze v omezeném čase a je třeba více přemýšlet nad načasováním.

Fakulta architektury ČVUT pořádá ve spolupráci s Lego Architecture workshopy pro děti i dospělé. Tisíce speciálních kostiček této slavné stavebnice mohou účastníkům pomoci pochopit, jak se různé stavební styly liší a čím se vyznačují. Výsledkem workshopu je model stavby dle vlastní fantazie zapadající do zadaného tématu.

Tvůrci z VOŠ a nakladatelství Scholastika ke knize *Praha brutálně krásná* vytvořili mobilní aplikaci, díky které mohou žáci objevovat brutalistní památky a artefakty v hlavním městě. Na interaktivní mapě vidí vyznačená místa, kde se taková památka nachází a po rozkliknutí si mohou zobrazit také fotografie a podrobnější informace. Zajímavé je, že aplikace neukazuje pouze stavby, ale také sochy, plastiky nebo důležité detaily na konkrétních stavbách.

Zdrojů, které je možné využít při výuce architektury je nespočet. Přesto je tou nejlepší cestou setkání žáka se stavbou osobně, všechny ostatní nástroje slouží již ke zpříjemnění a

zefektivnění výukového procesu. Ani tato práce neposkytuje zdaleka všechny, věřím však, že ukázala alespoň jednu z mnoha cest, kterými je možno se při výuce tohoto ohromně zajímavého, ale opomíjeného tématu vydat.

Závěr

Brutalismus zažívá nelehké časy. Sotva si stihl sednout prach nedávno zbouraného Transgasu, započala necitlivá a velmi netransparentní rekonstrukce další brutalistní perly, hotelu Thermal v Karlových Varech, jehož do detailu propracované interiéry začínají být nahrazovány unifikovanými hotelovými prvky, které s uměleckým odkazem architektky Věry Machoninové nemají nic společného. Podobný osud možná čeká také obchodní dům Máj, jehož majitel se rozhodl pro významnou přestavbu a změnu pro Máj tak typické kaskádovité fasády. Tomuto rozhodnutí stojí zatím naštěstí v cestě skutečnost, že je Máj prohlášen kulturní památkou, v případě hotelu Thermal tomu tak bohužel není. Za uznání jeho hodnoty tak veřejně bojuje Iniciativa Respekt Madam, kterou založili vnukové architektů Machoninových, Jan a Marie Kordovští, kteří se tak snaží o rozpoutání jak veřejné diskuse, tak dialogu s majiteli. Ne všechny brutalistní stavby se však mohou pyšnit svým vlastním spolkem, který by se za jejich kvality postavil a bránil je na veřejném poli. Otázkou je, zda by tyto stavby takové spolky vůbec potřebovaly, kdyby existovala vzdělaná veřejnost, která by kvality tohoto uměleckého a stavebního stylu viděla a chápala jejich důležitost.

Není tajemstvím, že tyto stavby trpí do velké míry tím, v jaké době, nebo spíše v jaké společenské a politické atmosféře vznikaly. Stačí si ty stejné argumenty, které lidé používají ke kritice brutalismu, vztáhnout ke gotické katedrále či renesančnímu zámku. I chod jejich provozu spotřebuje mnoho energie, často již neslouží svému původnímu účelu nebo se vymykají vzhledem i rozměry okolní zástavbě. Přesto však katedrály i zámky rekonstruujeme, obdivujeme a navštěvujeme, zatímco brutalistní stavby kritizujeme, přestavujeme či bouráme. Možná za to může malý časový odstup, který k těmto stavbám zatím máme nebo relativně čerstvé vzpomínky na dobu socialismu, které nám nedovolují vidět jejich umělecké a kulturní kvality. Ať už je důvod jakýkoliv, je nejvyšší čas začít o architektuře vzdělávat právě tu skupinu lidí, která zkušeností z této doby úsudek zakalený nemá. Skupinu, která bude o tyto stavby pečovat a postaví se za ně proti těm, kteří by je nejraději srovnali se zemí.¹⁶⁴

¹⁶⁴ HEROUT, Jaroslav. Staletí kolem nás: přehled stavebních slohů, Praha, 2002, s.332

Architektura tvoří, stejně jako výtvarné nebo hudební umění, nepostradatelnou součást kulturního vědomí naší společnosti. Prostor, který nás obklopuje nás nutně také zakotvuje v toku historických událostí, aniž si to možná uvědomujeme. Jedno období přirozeně navazuje na druhé a dnešní architekti v mnohém navazují na tehdy novátorské přístupy architektů let šedesátých a sedmdesátých let. Budeme-li však pokračovat v likvidaci těchto odkazů, vznikne v pomyslném architektonickém reliéfu našich měst díra. Tu se nám sice možná podaří zaplnit, původní stavba však bude vždy nenahraditelná a prohlédnout si ji budeme moci už jen na fotografiích.

Je třeba přispívat k výchově takové generace, jež bude zakládat třeba právě takové iniciativy jako je spolek Respekt Madam. Tomu sice mohou popularizátoři architektury jako je Vladimír 518 napomoci, ta hlavní práce ale musí začít již na základních a středních školách. Přestože téma architektury protíná obory dějepisu, občanské výchovy i výtvarné výchovy, pevné zakotvení ve rámcových či školních vzdělávacích programech bohužel zatím nemá. Přitom veřejný prostor je součástí naší každodenní reality a do kontaktu se stavbami přicházíme my i žáci každý den.

Přesto do veliké míry podléhá posuzování architektury individuálnímu vkusu každého jednotlivce. Nikoho nelze přesvědčovat o tom, co by mu mělo připadat krásné, můžeme ale minimálně vtáhnout do hry ty, kteří si doposud urbanismu a městského okolí nevšímalí. Jedině tak, že žáky naučíme město vnímat ne pouze jako kulisy, ale jako něco, co nás ovlivňuje, docílíme toho, že bude mít tato generace zájem na oplátku o ono město pečovat. Svou práci bych ráda zakončila citací teoretika a propagátora architektury postavené mezi lety 1958 až 1989, Vladimíra Brože, který je však známý spíše pod pseudonymem Vladimír 518: „*Nejde o to být expertem, jde o to orientovat se v tom. Mnohem důležitější, než řešit, jaká má být lavička nebo jak má být vydlážděný chodník, nebo jak má být vysoký dům, pro společnost, je porozumět historii architektury a porozumět architektuře jako takové, protože potom se v tom městě skutečně začne žít dobře.*“¹⁶⁵

¹⁶⁵ „Autor Transgasu před dvanácti lety nevěřil, že se mi ta budova líbí,“ říká Vladimír 518 v Bourání | Radio Wave. Radio Wave [online]. Copyright © 1997 [cit. 17.04.2020]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/autor-transgasu-pred-dvanacti-lety-neveril-ze-se-mi-ta-budova-libi-rika-vladimir-7595807>

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura

BIEGEL, Richard a Radomíra SEDLÁKOVÁ. *Nová scéna Národního divadla*. Praha: Národní divadlo, 2010. Archiv (Národní divadlo). ISBN 978-80-7258-346-1.

HEROUT, Jaroslav. *Staletí kolem nás: přehled stavebních slohů*. Vyd. 5., přeprac. a dopl. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-389-5

CHADWICK, Peter. *This brutal world*. New York, NY: Phaidon Press, 2016. ISBN 978-0714871080.

HORÁK, Ondřej, Michaela JANEČKOVÁ, Pavel KAROUS, Petr KLÍMA, Rostislav KORYČÁNEK, Petr KUČERA, Adam ŠTĚCH a Vladimír 518. *Praha brutálně krásná: mimořádné stavby postavené v Praze v letech 1969-1989*. Praha: Scholastika, 2018. ISBN 978-80-907395-0-5.

MATĚJKA, Ivan a Jan Jakub OUTRATA. *Slavné stavby Prahy 4*. Praha: Foibos ve spolupráci s městskou částí Praha 4, 2008. Slavné stavby. ISBN 978-80-87073-11-7.

MELVIN, Jeremy. *--ismy*. V Praze: Slovart, 2006. ISBN 80-7209-809-8.

PLATOVSKÁ, Marie, ed. *Slavné stavby Prahy 2*. Praha: Foibos Books ve spolupráci s Foibos, Foibos Bohemia a Městskou částí Praha 2, 2011. Slavné stavby. ISBN 978-80-87073-35-3.

SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *20. století české architektury*. Praha: Titanic, 2006. ISBN 80-86652-24-6.

ŠEVČÍK Oldřich / BENEŠ Ondřej: *Architektura 60. let. „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*, Praha 2009

URLICH, Petr, ed. *Obchodní dům Prior/Kotva: historie, urbanismus, architektura*. Praha: Národní památkový ústav, 2018. ISBN 978-80-87967-19-5.

VORLÍK, Petr a Klára BRŮHOVÁ. *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha: Česká technika - nakladatelství ČVUT, 2019. ISBN 978-80-01-06567-9.

Webové zdroje

Aktuálně.cz - *Památka nepamátka, obchodní dům Ještěd mizí ze světa* - Zprávy - Aktuálně.cz [online]. Copyright © [cit. 24.02.2020]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/ceska-ekonomika/pamatka-nepamatka-obchodni-dum-jested-mizi-ze-sveta/r~i:article:632865/>

Aktuálně - *Vladimir 518: Za komunismu se stavělo mnohem odvážněji než teď, „nejošklivější“ stavby chci chránit* Video - Aktuálně.cz [záznam rozhovoru]. Copyright © [cit. 13.03.2020]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/vladimir-518-za-komunismu-se-stavelo-mnohem-lepe-nez-ted-nej/r~6370249c636211e5b6b20025900fea04/>

archiweb.cz - *Budova Národního shromáždění*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 31.03.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/budova-narodniho-shromazdeni>

archiweb.cz - *Budova Federálního shromáždění je unikátní kulturní památkou*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 05.04.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/budova-federalniho-shromazdeni-je-unikatni-kulturni-pamatkou>

archiweb.cz - *K 17. listopadu se otevře tunel mezi oběma budovami NM*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 09.04.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/k-17-listopadu-se-otevre-tunel-mezi-obema-budovami-nm>

archiweb.cz - *Svoboda: Budovu Federálního shromáždění by bylo možné zbourat*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 13.04.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/svoboda-budovu-federalniho-shromazdeni-by-bylo-mozne-zbourat>

archiweb.cz - *Obchodní dům Kotva*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/obchodni-dum-kotva>

archiweb.cz - *Návrh na prohlášení tří budov za nemovité kulturní památky*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 12.12.2019]. Dostupné z:

<https://www.archiweb.cz/en/n/home/navrh-na-prohlaseni-tri-budov-za-nemovite-kulturni-pamatky>

archiweb.cz - *TRANSGAS*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 19.10.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/transgas-budovy-ustredniho-dispecinku-tranzitniho-plynovodu-federalniho-ministerstva-paliv-a-energetiky-a-svetove-odborove-federace>

archiweb.cz - *HB Reavis chce zbourat budovu na začátku Vinohradské v Praze*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 22.10.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/hb-reavis-chce-zbourat-budovu-na-zacatku-vinohradske-v-praze>

archiweb.cz - *MK rozhoduje, zda bude Transgas na Vinohradské památkou*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 22.10.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/mk-rozhoduje-zda-bude-transgas-na-vinohradske-pamatkou>

archiweb.cz - *Dostavba okolí Národního divadla a Nová scéna*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 02.03.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/en/b/dostavba-okoli-narodniho-divadla-a-nova-scena>

archiweb.cz - *Piazzetta Národního divadla ponese název náměstí Václava Havla*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 08.03.2020]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/piazzetta-narodniho-divadla-ponese-nazev-namesti-vaclava-havla>

archiweb.cz - *Dům bytové kultury*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 04.11.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/b/dum-bytove-kultury>

archiweb.cz - *DBK překročilo svůj stín a... žije!!!*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 16.11.2019]. Dostupné z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/dbk-prekrocilo-svuj-stin-a-zije>

archiweb.cz - *Dům bytové kultury v Praze, otázky vztahu architektonické ideje a komerční praxe*. archiweb.cz [online]. Copyright © Archiweb, s.r.o. 1997 [cit. 16.11.2019]. Dostupné

z: <https://www.archiweb.cz/n/domaci/dum-bytove-kultury-v-praze-otazky-vztahu-architektonicke-ideje-a-komerční-praxe>

RIBA Architecture - *Brutalism*. Royal Institute of British Architects [online]. Dostupné z: <https://www.architecture.com/explore-architecture/brutalism>

Design portál - *Obchodní dům Kotva mění logo i tvář*. Design portál – Magazín o designu [online]. Dostupné z: <https://www.designportal.cz/obchodni-dum-kotva-meni-logo-i-tvar/>

DBK Praha – *Historie*. [online]. Copyright © Copyright, Všechna práva vyhrazena. [cit. 16.07.2020]. Dostupné z: <http://retro.dbkpraha.cz/dum-bytove-kultury.php>

DBK Praha – *Osobnosti*. [online]. Copyright © Copyright, Všechna práva vyhrazena. [cit. 16.07.2020]. Dostupné z: <http://retro.dbkpraha.cz/osobnosti.php>

Dvořák, P., Podařil, T. - *Zrušená fontána před budovou bývalého Federálního shromáždění: Pražské kašny a fontány* [online]. Copyright © [cit. 13.04.2020]. Dostupné z: <https://www.prazskekasny.cz/zrusena-fontana-pred-budovou-byvaleho-federalniho-shromazdeni/>

iRozhlas - *Další průtahy v opravě chátrající Budějovické. „Byl jsem moc velký optimista,“ přiznává pražský radní* | iROZHLAS - spolehlivé zprávy. [online]. Copyright © 1997 [cit. 16.07.2020]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/stanice-metra-budejovicka-oprava-magistrat-dbk_1904280600_dbr

iRozhlas - *Václav Aulický: Transgas byl příklad nesocialistické architektury. Teď půjde k zemi v době svobody* | iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy [online]. Copyright © 1997 [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/transgas-vinohradska-demolice-ministr-daniel-herman_1711222134_jgr

Lidovky - *Stane se Kotva památkou?* lidovky.cz [online]. [cit. 06.04.2020] Dostupné z: http://www.lidovky.cz/domov/stane-se-kotva-pamatkou.A070215_102929_ln_praha_hlm

MALL.TV - *Národní muzeum – nová budova* - MALL.TV | Seriály, pořady a filmy zdarma [online]. Copyright © 2020 Internet Mall, a. s. [cit. 05.04.2020]. Dostupné z: <https://www.mall.tv/gebrian-prekvapive-stavby/narodni-muzeum-nova-budova>

MALL.TV - *Karel Prager: Zmařené stavby* (13. 02. 2018) - MALL.TV | Seriály, pořady a filmy zdarma [online]. Copyright © 2020 Internet Mall, a. s. [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <https://www.mall.tv/gebrian-prekvapive-stavby/karel-prager-zmarene-stavby-13-02-2018>

Ministerstvo kultury České republiky - *Zdůvodnění prohlášení obchodního domu Kotva v Praze na Starém Městě kulturní památkou* [online]. [cit. 06.04.2020] Dostupné z: https://www.mkcr.cz/doc/cms_library/vybrane-podrobnosti-zduvodneni-prohlaseni-obchodniho-domu-kotva-v-praze-na-starem-meste-za-kulturni-pamatku-10515.pdf

Ministerstvo kultury České republiky – *Kotva je prohlášena za kulturní památku* - mkcr.cz [online]. [cit. 06.04.2020] Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/novinky-a-media/ministerstvo-kultury-vydalo-rozhodnuti-kotva-je-prohlasena-za-kulturni-pamatku-4-cs3242.html>

Muzeum 3000 | *Sochy na indexu*. Muzeum 3000 | Homepage - Aktuálně [online]. Copyright © 2012 Národní muzeum [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/rekonstrukce/sochy-na-indexu>

Muzeum 3000 | *Mobil na střeše Nové budovy Národního muzea*. Muzeum 3000 | Homepage - Aktuálně [online]. Copyright © 2012 Národní muzeum [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/rekonstrukce/mobil-na-strese-nove-budovy-narodniho-muzea>

Muzeum 3000 | *Nadčasová skleněná plastika zdobí Národní muzeum*. Muzeum 3000 | Homepage - Aktuálně [online]. Copyright © 2012 Národní muzeum [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/rekonstrukce/nadcasova-sklenena-plastika-zdobi-narodni-muzeum>

Muzeum 3000 | *Slavná socha od Vincence Makovského zajímá restaurátory*. Muzeum 3000 | Homepage - Aktuálně [online]. Copyright © 2012 Národní muzeum [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/video/slavna-socha-od-vincence-makovskeho-zajima-restauratory>

Národní muzeum - *Tapiserie ve službách státu*. Národní muzeum [online]. [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/tapiserie-ve-sluzbach-statu>

Národní divadlo - *Historie* – narodni-divadlo.cz [online]. [cit. 28.10.2019]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/sceny/nova-scena/historie>

Novinky - *Rekonstrukce pražského obchodního domu Kotva skončí v roce 2011*. Novinky.cz [online]. Copyright © 2003 [cit. 11.12.2019]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/bydleni/reality-a-finance/clanek/rekonstrukce-prazskeho-obchodniho-domu-kotva-skonci-v-roce-2011-40228351>

OD Kotva - *Historie OD Kotva* [online]. Copyright © 2019 [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: <https://www.od-kotva.cz/cs/anniversary>

Památkový katalog – *Budova federálního shromáždění*. pamatkovykatalog.cz [online]. [cit. 06.04.2020]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/budova-federalniho-shromazdeni-163739>

Památkový katalog - *Obchodní dům Kotva*. pamatkovykatalog.cz [online]. [cit. 06.04.2020] Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/obchodni-dum-kotva-13287340>

Radio Wave – *Eva Jiříčná: každý architekt dělá chyby*. Radio Wave Český rozhlas [záznam rozhovoru]. [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/eva-jiricna-kazdy-architekt-dela-chyby-co-se-povede-je-pristi-projekt-ktery-6945686>

Radiožurnál - *Z hotelu Thermal se stane podprůměrný věžák, kritizuje rekonstrukci vnuk manželů Machoninových* | Český rozhlas Radiožurnál [online]. Copyright © 1997 [cit. 24.02.2020]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/z-hotelu-thermal-se-stane-podprumerny-vezak-kritizuje-rekonstrukci-vnuk-manzelu-8149707>

Vltava - *Architektura, která stále provokuje? Praha na vlně brutalismu* | Český rozhlas Vltava [online]. Copyright © 1997 [cit. 17.04.2020]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/architektura-ktera-stale-provokuje-praha-na-vlne-brutalismu-7960443>

YouTube - *Karel Prager - architekt, stavitel, vizionář* - YouTube [online]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=J_7M8AjBssE

YouTube - *Panelová diskuze SOS Transgas*. YouTube [záznam debaty]. [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=20s38n8P2ow&t=613s>

Seznam příloh

Příloha 1 – Ukázka metodických listů

BRUTALISMUS

Poznej

Pracovní sešit

jméno a příjmení:

název pracovní skupiny:

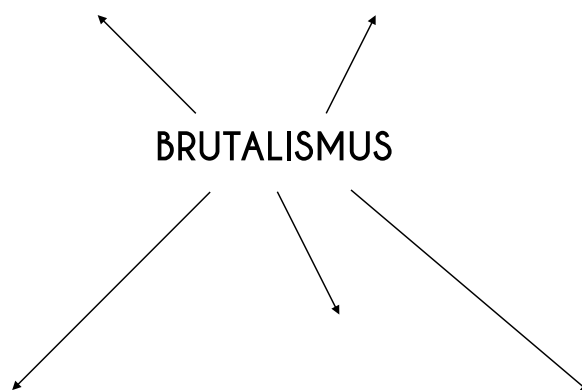
třída:

Architektura brutalismu - I.

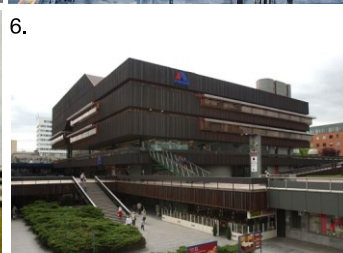
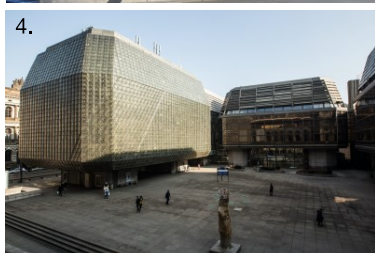
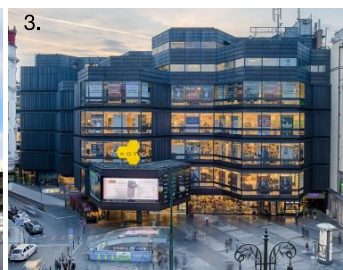

Vytvoř myšlenkovou mapu.

Napiš všechna slova, která tě napadnou, když slyšíš slovo **brutalismus**. Žádná odpověď nemůže být špatně!

Architektura brutalismu

Prohlédni si fotky.
Porovnej je a napiš znaky, které
mají tyto stavby společné, či
podobné.

Architektura brutalismu

3

Využij svoje znalosti z dějepisu.

Zapiš do časové osy významné události
československých dějin, které se staly mezi lety
1960-1975.

Architektura brutalismu - II.

Dobře si během exkurze prohlédni všechny stavby.
Jak na tebe stavba působí, co se ti na ní líbí nebo nelíbí? Jaké výrazné znaky pozoruješ? Najdeš něco, co by na takové stavbě být nemělo? Popiš všechny svoje dojmy.

Dům bytové kultury

Federální shromáždění

Nová scéna

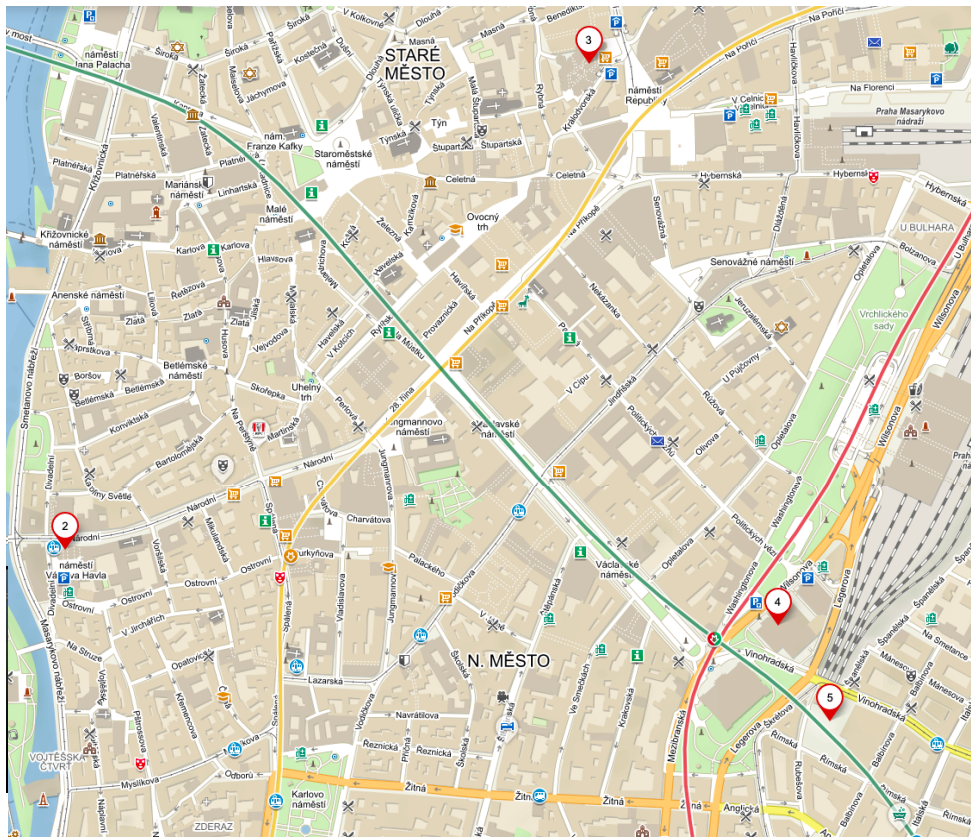
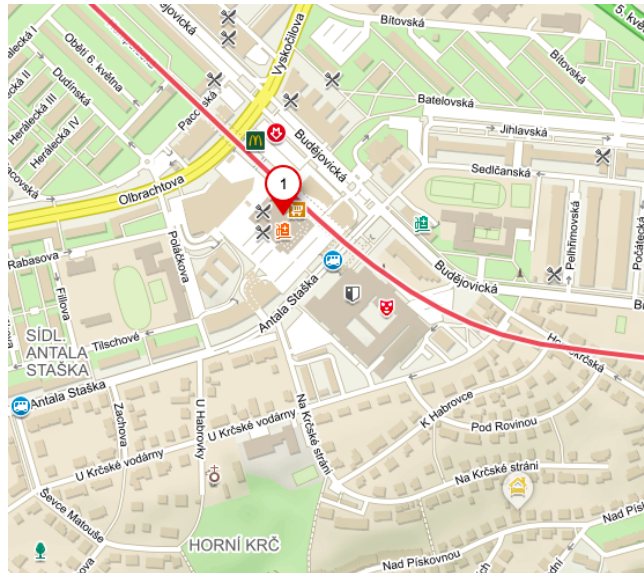
Obchodní dům Kotva

Architektura brutalismu

5

Utvořte pracovní skupiny.
Společně vyřešte úkoly,
které se pojí k místu
vyznačenému na mapě.

Architektura brutalismu

1. Kolik **pater** má Dům bytové kultury? Co je na nich neobvyklého?

2. Tipněte si nebo spočítejte, kolik skleněných **tvarovek** tvoří opláštění Nové scény.

Kolik asi jedna tato tvarovka váží?

3. Spočítejte, z kolika **šestiúhelníků** je postaven obchodní dům Kotva.
Nápomocný vám může být virtuální model ukrytý pod QR kódem.

Najděte v jeho okolí plastiku "Lekniny" od Arnošta Panderlika.
Kde přesně se nachází?

4. Vymyslete název pro **sousoší** stojící před budovou Federálního shromáždění.

Komu je věnován **pomník** v podobě pylonu stojícího u budovy Federálního shromáždění?

5. Podívejte se na časosběrné video skryté pod QR kódem a tipněte si, jak dlouho trvala **demolice** komplexu Transgas.

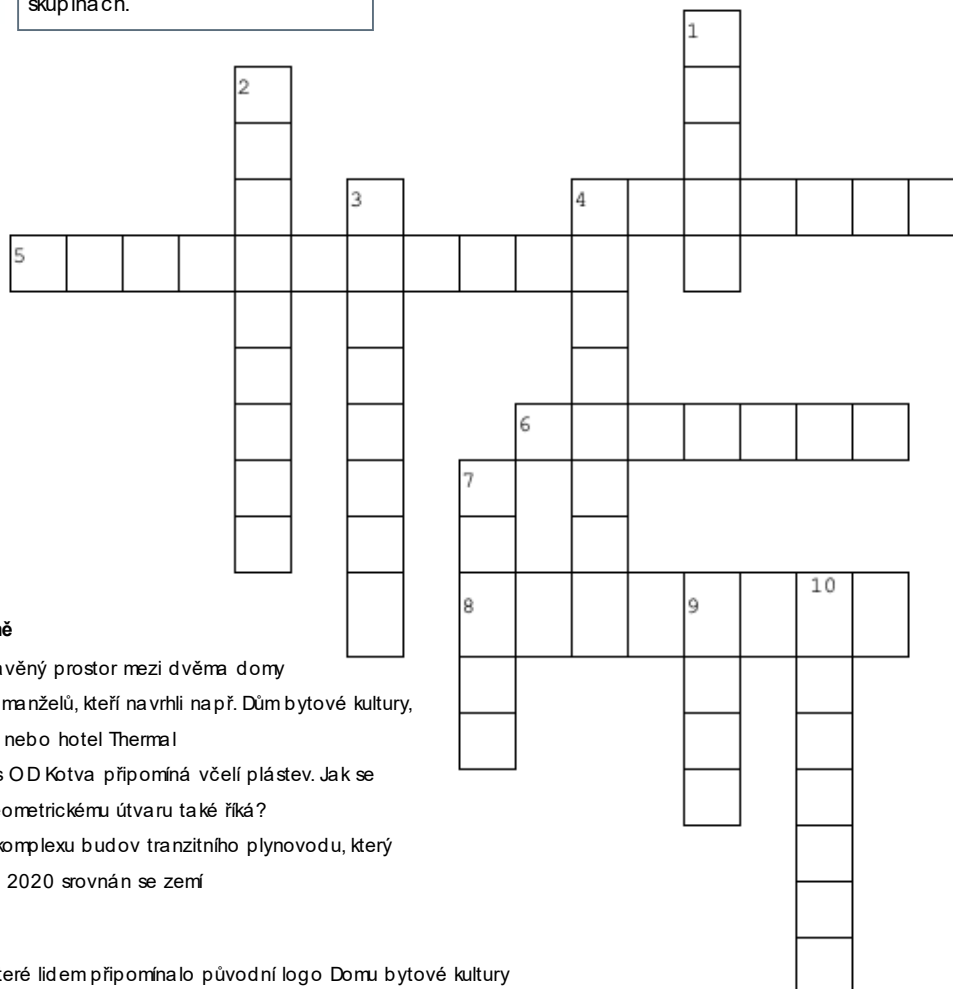

Architektura brutalismu - III.

Využij nové znalosti a vyplň křížovku.

Pracuj samostatně nebo ve skupinách.

Vodorovně

4. Nezastavěný prostor mezi dvěma domy
5. Příjmení manželů, kteří navrhli např. Dům bytové kultury, OD Kotva nebo hotel Thermal
6. Půdorys OD Kotva připomíná včelí plástev. Jak se tomuto geometrickému útvaru také říká?
8. Název komplexu budov tranzitního plynovodu, který byl v roce 2020 srovnán se zemí

Svisle

1. Slovo, které lidem připomínalo původní logo Domu bytové kultury
2. Francouzský termín znamenající "prostý, surový beton" (bez mezer)
3. Příjmení dvou předních českých sklářů, kteří se podíleli na stavbě Nové scény: Brychtová a
4. Z italštiny náměstíčko. Bývá takto nazýván prostor mezi novou a historickou budovou Národního divadla
7. Nejtypičtější stavební materiál brutalismu
9. Stavební a umělecký materiál, mající v České republice bohatou tradici
10. Název rezavě patinující oceli, kterou je opláštěn Dům bytové kultury

Architektura brutalismu

Vrať se zpět k úkolu č. 3. Využij internet nebo znalosti z výkladu a zanes do časové osy, kdy byly jednotlivé stavby postaveny. Jaké nové souvislosti ti nyní vyvstávají?

Architektura brutalismu

Didaktický materiál zpracovala: Eliška Křížová

Zdroje použitých fotografií:

<https://pamatkovykatolog.cz/budova-federalniho-shromazdeni-14912145>

<https://vltava.rozhlas.cz/predlistopadova-architektura-v-cesku-kontroverzni-demolice-i-marne-snahy-o-8099428>

<https://vltava.rozhlas.cz/totalni-navzdory-totalite-architektura-60-a-70-let-na-sve-prijeti-vsak-teprve-7893006>

<https://www.prazskekasny.cz/fontana-v-parku-pred-administrativni-budovou/>

<https://wave.rozhlas.cz/bude-nova-scena-narodniho-divadla-kulturni-pamatkou-architekti-se-snazi-7631022>

https://www.idnes.cz/bydleni/architektura/dbk-a-prodej-nabytku-v-70-a-80-letech-20-stoleti.A141116_192302_architektura_rez

https://www.idnes.cz/bydleni/architektura/transgas-budova-praha.A160324_123525_architektura_web

<https://www.ngprague.cz/udalost/254/nebourat-podoby-brutalismu-v-praze>

<http://retro.dbkpraha.cz/dum-bytove-kultury.php>